

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

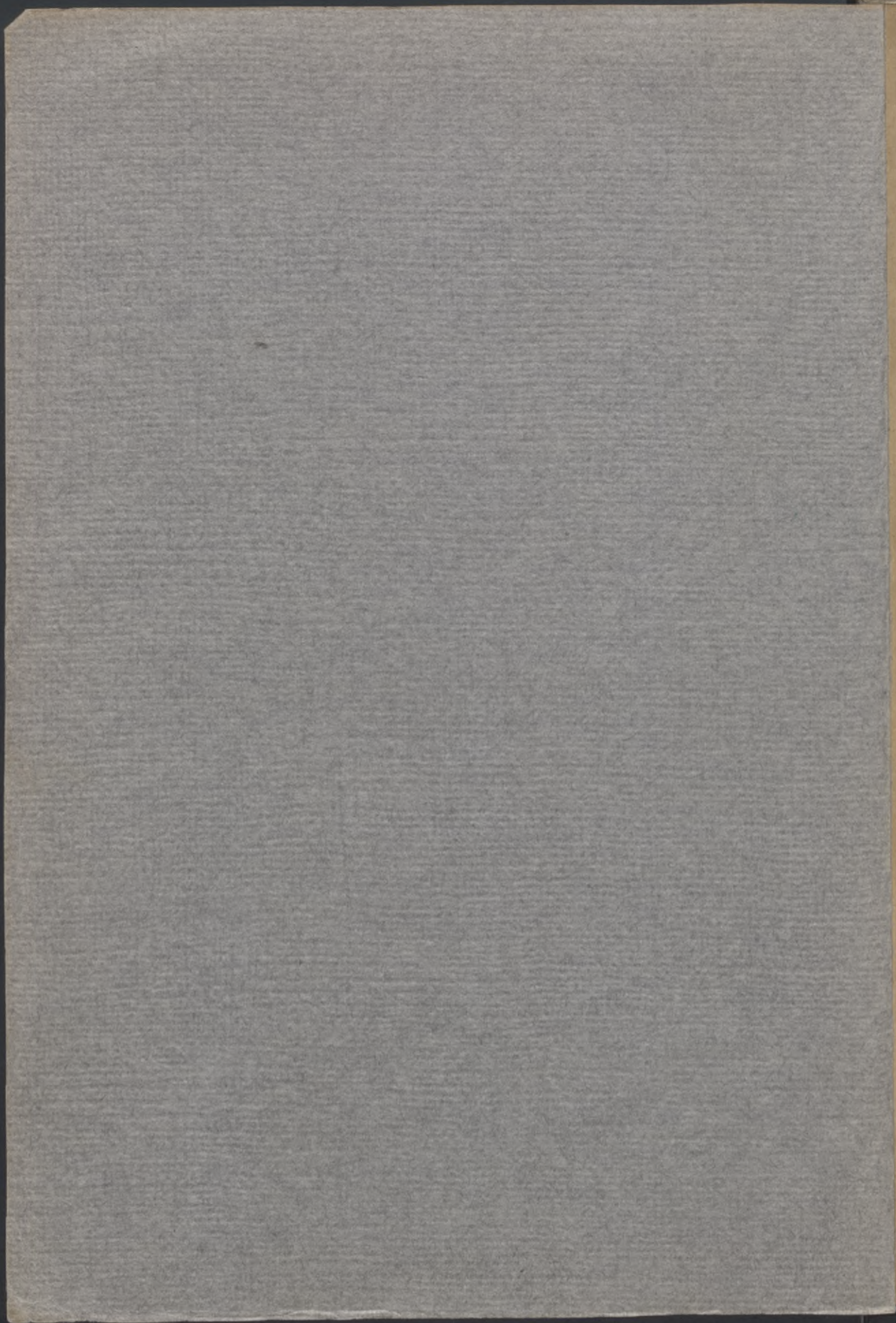
(Br.) Litt.-hist.

Hallberg, J. A.

Några ord om Goethe.

1927.

*(100) Litteratur.
Ty.*

NÅGRA ORD

OM

GOETHE

MED ANLEDNING AV HENRIK
SCHÜCKS FRAMSTÄLLNING
I HANS ALLMÄNNA LITTERA-
TURHISTORIA

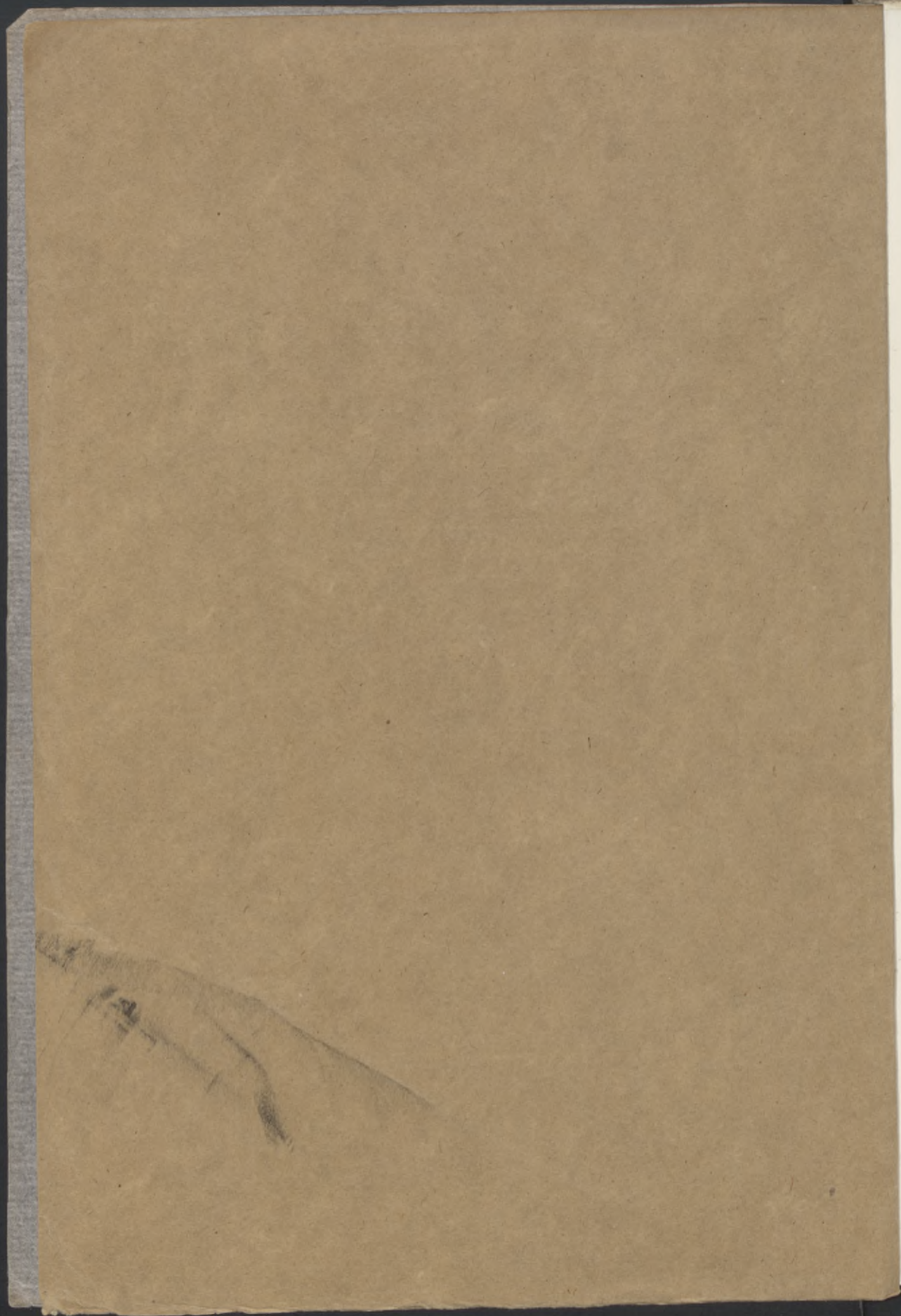
AV

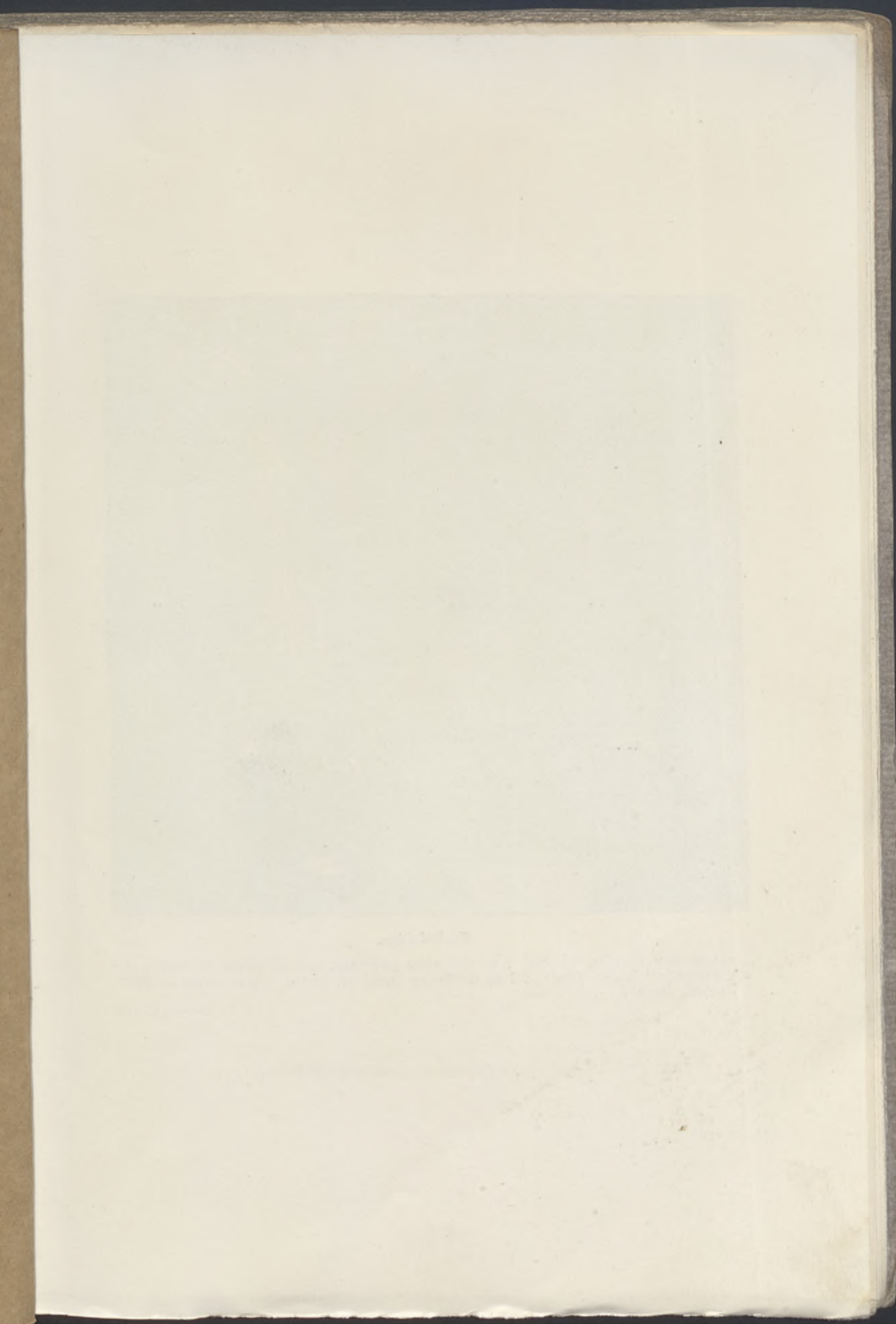
JOHAN ANTONSSON

Hallberg, J. R.

Facit indignatio versum

GÖTEBORG 1927
ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

Kvalifikation.

»Herr von Goethe, ni har inte den rätta gudstron, och dessutom misshagar mig ert privatliv i högsta grad! Ni är därför ur stånd att kunna avgiva något omdöme i litterära frågor!

Ur Jugend 1906.

NÅGRA ORD

OM

GOETHE

MED ANLEDNING AV HENRIK
SCHÜCKS FRAMSTÄLLNING
I HANS ALLMÄNNA LITTERA-
TURHISTORIA

AV

JOHAN ANTONSSON

—

pseud. för
Haellberg, Johan Albin

Facit indignatio versum

GÖTEBORG 1927
ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

Förord.

Det får förlåtas en gammal Goethebeundrare, att han tar till orda för att i en del punkter söka gendriva den framställning, som ägnats Goethe i Schücks sista storverk "Allmän litteraturhistoria", även om det kan synas djärvt av en enkel bokläsare att uppträda mot vår erkänt största auktoritet på litteraturhistoriens område, vilken därtill i vad som rör nämnda framställning vunnit kritikens nära nog enstämmiga bifall.

Den avdelning av Schücks arbete, som handlar om Goethe, är en i stilistiskt avseende glänsande prestation och innehåller många vackra uttalanden om skalden, men totalintrycket därav blir dock, att denne nedflyttas till en betydligt anspråkslösare plats inom litteraturen, än den han hittills intagit.

En dylik nedflyttning är i sig själv intet ovanligt. En sådan har drabbat mången prisad storhet, som helt plötsligt blivit ställd i en belysning, som icke var fördelaktig för honom.

Men för att en sådan förändrad värdesättning skall kunna accepteras, måste den vara väl motiverad av fakta och grundad på noggranna studier. Detta är tyvärr ej i varje avseende fallet med Schücks Goetheframställning. Om vi såsom exempel taga Wilhelm Meisters Lehrjahre, så är detta arbete enligt Schücks karakteristik en rent oläsbar roman, vari knappast någon ljuspunkt är till finnandes. Jag antar, att det även i Sverige finns åtskilliga, som med stort intresse, kanske upprepade gånger, läst denna roman, och att dessa skola finna motiveringen av hans uppfattning snarare bero på en med förutfattad ofördelaktig åsikt verkställd flyktig genombläddring av arbetet än på ett grundligt studium därav. Och även i andra delar av Schücks framställning påträffar man rätt många bevisliga felaktigheter och diverse mer eller mindre ohållbara påståenden.

Det är nu betydligt mer än ett år sedan jag under läsningen av Schücks arbete tog mig för att göra en del randanteckningar över vad jag ansåg mindre riktigt; detta utan någon avsikt att fram-

lägga dem för allmänheten. Då detta emellertid nu efter mycket betänkande sker, är det i första rummet en tacksamhetsgård mot Goethe för de många njutningsrika stunder och den rika behållning, som ett mångårigt studium av hans skrifter och personlighet skänkt mig. Under en tidrymd av nära femtio år har jag nämligen, stundom med längre mellanrum, någon gång ganska intensivt, ägnat mig åt Goethe. Naturligtvis har jag under denna tid även flitigt läst skrifter av andra litteraturens stormän, men jag måste säga, att alla dessa tillsammans på mitt personliga jag icke utövat ett så stort och mäktigt inflytande som Goethe ensam. Men den egentliga anledningen till utgivandet av dessa anmärkningar har varit de, såvitt jag har mig bekant, nära nog enstämmiga och superlativa lovord, varmed kritiken hälsat Schücks värdesättning av Goethe, vilka lovord jag ansåg fordra ett grundligt bemötande.

Flera omständigheter ha trätt hindrande i vägen för denna skrifts tidigare utgivande, men detta förseende kan icke anses ha någon som helst betydelse, då Schücks arbete är av bestående värde.

Jag hade hoppats, att en mera kompetent skribent skulle ha framfört dessa anmärkningar; säkert finns det i Sverige utmärkta Goethekännare, som ej kunna dela Schücks uppfattning, och säkert har icke Goetheentusiasternas släkte, som bland sig räknat flera av vår kulturs yppersta representanter, dött ut. Men då ingen ingående kritik över Schücks Goetheframställning mig veterligen avhört, har jag vågat försöka mig på en sådan. Det finns nämligen anledning antaga, att nämnda uppfattning på grund av Schücks stora auktoritet kommer att i vårt land bliva den gängse, vilket åtminstone ej får ske utan protest.

Naturligtvis kan det ej komma i fråga att förneka Schücks rättighet att hysa egna, personliga åsikter om Goethes diktning och ej heller hans rätt att göra dessa gällande. Och då jag såsom motsättning till desamma anfört omdömen av kända, framstående författare, kan det måhända invändas, att även dessa omdömen strängt taget ej äro annat än nämnda författares egna, subjektiva åsikter. Ett så starkt uttalande om Goethe som Geijers måste dock väga mycket tungt, likaså Schillers, Frödings och många andras. — För att för övrigt bestyrka mina påståenden har jag så ofta som möjligt anfört citat ur Goethes skrifter och ur brev från hans samtida. Jag har även här och var framdragit åtskilliga karakteristiska drag

av Goethe, vilka, ehuru ej direkt betingade såsom opposition mot Schück, dock kunna vara ägnade att belysa en Goethebild, som ej överensstämmer med dennes.

Att finna någon ny synpunkt för bedömandet av Goethe och hans verk har legat utanför mitt bemödande. Det mesta jag haft att anföra finns att läsa hos Brandes, Bielschowsky och Hettner, samtliga på sina ställen citerade även av Schück.

Jag önskar ej komma i åtnjutande av något överseende. Att mitt opus på sina ställen i formellt hänseende lämnar övrigt att önska, är jag medveten om. Må det gärna röna Marsyas öde, om jag *obefogat* rest mig mot Schück-Apollo. Men skulle det ej bli sakligt bemött, fattar jag detta som bevis på dess vederhäftighet.

Schück och Goethe.

Efter sitt tillbakaträdande från den akademiska lärostolen och vid en ålder, då de flesta dödliga ägna sig åt vilan, har professor Schück på en tid av sex år hunnit få färdigt ett verkligt jättearbete, nämligen en allmän litteraturhistoria i sex digra volymer. Kritiken har också i superlativa ordalag uttalat sin beundran. »Ett sådant verk, tillskuret i så gigantiskt format, har ingen modern litteraturforskare ensam vågat sig på, men Schück har gjort det.»

Det var onekligen ett djärvt företag även för en man med Schücks stora förutsättningar. I den lilla, utomordentligt spirituella uppsatsen från året 1903, »Om Læsning», varav en översättning finns bland Verdandis småskrifter, uttalar sig Georg Brandes om världslitteraturens historier på följande sätt: »Man bör akta sig för detta slags böcker. En ensam man är icke i stånd att skriva dem, och, såsom de äro skrivna, ha de stor utsikt att snarare fördumma än undervisa. Författaren till en sådan världslitteraturens historia talar om böcker på ett femtiotal olika språk, av vilka han endast känner ett fåtal. Om han hade börjat läsa, då han låg i sin moders liv, och aldrig hade gjort annat än läst, aldrig sovit, aldrig ätit eller druckit utan endast läst, till dess han utgav sin bok, skulle han ändå icke ha fått tid att läsa mer än en helt ringa del av de böcker, som han omtalar och bedömer. Han känner alltså själv endast högst ofullständigt det, angående vilket han vill vägleda andra; och undervisningen blir därefter.»

Detta anförande kan icke i sin helhet tillämpas på Schück. I sitt arbete har han ej behandlat litteraturen efter 1830 och ej medtagit nordisk och slavisk litteratur m. m., men vad som återstår är dock något överväldigande stort, alltför stort för att av en människa kunna genomforskas. När därför professor Böök i sin recension säger: »I detta väldiga verk finns det ingen död punkt — allt är liv och anda, vaken kritik och spelande intelligens. Inga nötta schabloner, inga tomma fraser tynga denne historiker, som är lika spänstig, som han är lärd», kan han nog ej mena, att Schück skulle

ha kunnat undvika varje misstag. En sådan ofelbarhet vore, då det gäller ett så oöverskådligt material, rent otänkbar.

Av en stor del av innehållet hade han naturligtvis på förhand grundlig kännedom; i åtskilligt måste han komplettera sitt vetande eller kanske sätta sig in i nya saker. Om än Schücks allmänna litteraturhistoria är alltigenom fängslande och ingen sida verkar tråkig, om de däri förekommande karakteristikerna i allmänhet äro utmärkta, ja mästerliga, så står förvisso ej hans Goetheframställning i jämnhöjd med det övriga.

Genomgår man listan över Schücks föregående särdeles rika och mångsidiga litterära alstring, finner man intet om tysk litteratur. Detta tyder på, att han icke intresserat sig så mycket för denna som för de flesta andra litteraturområden, som mera tilltalat honom. Man är nästan frestad att tro, att han, efter att under en tidig period av sitt liv ha tagit del av vad han ansåg väsentligt av Goethes diktning, sedan under en lång följd av år ej ägnat denne någon betydligare uppmärksamhet. När det gällde att i det sista stora arbetet giva en rätt fyllig, rätt omständlig framställning av Goethe, måste han antagligen komplettera sin kännedom i denna punkt, men han kunde helt naturligt icke hinna att så grundligt, som det varit nödigt, sätta sig in i det ofantligt rika materialet, utan han måste i många detaljer lita på sitt eget minne från yngre dagar. Vad han nu skrivit om Goethe kan därför anses som ett hastverk, och man måste beklaga, att det fått inflyta i ett så monumentalt verk.

Man märker även på många ställen, att Goethe icke för honom är någon persona grata. Här och var låter han mitt i skildringen av den eller den författaren sin brist på sympati, man kunde nästan säga ovilja mot Goethe ge sig luft, delvis på ett underligt, omotiverat sätt. Så t. ex. på sidan 230¹⁾ vid behandlingen av Schiller, som han anser i alla avseenden både som människa och skald (utom som lyriker) böra sättas framför Goethe. Han talar här om den förres drama *Die Braut von Messina*, som kritiseras rätt skarpt: »Det gör intryck av lärd imitation. Visserligen ej torr och poesilös som Goethes, men likväl imitation». Det framgår här ej av sam-

¹⁾ Vid hänvisningar till någon sida i Schücks arbete, band 6, avses den icke illustrerade upplagan.

manhanget, vilket eller vilka arbeten av den sistnämnde, som härmed avses. Ett annat exempel: I Schücks framställning av E. T. A. Hoffmann, vilken av honom fått en lycklig behandling, läser man på sidan 347: »I motsats till de tyska roman- och novellförfattare, med vilka vi hittills sysselsatt oss, är Hoffmann en mycket god berättare. Hos Goethe t. ex. består det hela antingen av reflektioner eller av yttranden i avhandlingsstil». En jämförelse mellan två författare av så diametralt olika skaplynnen och utan några som helst beröringspunkter är i sanning ganska egendomlig. I sammanhang härmed må nämnas, att Schück även på många andra ställen i sin litteraturhistoria uttalat sig om Goethes dåliga prosastil. Det förefaller märkvärdigt, att den, som kunnat skriva så härliga vers, icke skulle kunna skriva hjälplig prosa. Goethes prosa har visserligen ibland sina kantigheter, och på ett eller annat ställe möter man t. o. m. yttranden i kanslistil, men detta är ju undantag, och man bör väl ej döma det hela efter enstaka fall. Låt vara att Goethes stil ej är så lättläst och flytande som t. ex. August Strindbergs eller Henrik Schücks; men den meningen torde vara allmän, att den är mästerlig, och Goethe anses även ha utövat en epokgörande inverkan på tyska prosans utveckling. I ett tal, hållet i Svenska Akademien och intaget i tidskriften *Skandia* 1833, 1:sta häftet, säger Bernh. von Beskow om Goethe: »Huru beundransvärd är icke t. ex. hans stil! Alla finna den enkel, klar, allmänlig; alla vilja härma den, och likväl blir den oefterhärmlig.»

Ännu starkare uttalar sig Carlyle i sin essay »Goethe's Works»: »Goethe's style is perhaps to be reckoned the most excellent that our modern world in any language can exhibit».

Schück ger, detta måste erkännas, på många ställen sitt erkännande åt betydelsen av Goethes tidigare skaldskap och hans medfödda begåvning och värdesätter hans lyrik utomordentligt högt; men han visar ej synnerligen stor aktning för Goethes övriga produktion, som han anser högeligen överskattad. Även som människa finner han honom mindre tilltalande. Schücks karaktärsskildring är visserligen ej någon svartmålning, och på sina ställen finner man uttalanden, som mer eller mindre strida mot slutresultatet av hans karakteristik, som är, att Goethe var kall och egoistisk, saknade fosterlandskänsla och religiositet, visade drag av parveny m. m.

Avsikten med denna lilla skrift är att påvisa, att denna Schücks uppfattning ingalunda kan vara resultatet av ett djupare inträngande i ämnet.

En grundligt genomförd kritik av hans framställning av Goethe skulle emellertid svälla ut till en ansenlig volym. Granskningen måste därför här inskränkas till vissa delar därav.

Goethes ungdom.

Schücks skildring av Goethe före Weimartiden är stilistiskt glänsande och i stort sett sympatiskt hållen. Dock gives det även här punkter, där en annan åsikt med fog kan göra sig gällande, och även åtskilligt, som är mer eller mindre oriktigt. En och annan anmärkning må här meddelas.

Schück börjar: »Goethes liv förefaller, åtminstone i det yttre, att vara en lyckoprinsens saga. Han var av god börd, behövde aldrig kämpa mot något armod, ägde en manlig skönhet, som måste imponera på en och var, nådde tidigt en hög samhällsställning och ett europeiskt rykte, hade en överlägsen begåvning, som sträckte sig icke blott till diktkonst och vetenskap utan ock till praktiska värv, och redan vid unga år tillägnade han sig en levnadskonst, som besparade honom många sorger».

Om man lägger stark tonvikt på uttrycket »i det yttre», så är allt detta sant; men Schück fortsätter: »Och dock är det kanske en och annan, som frestas att önska, att det vid hans vagga stått en fe, vilken liksom i sagan skänkt honom den övergående olyckans gåva. Hur stort och rikt hans liv än utformade sig, hade det måhända blivit än rikare, om några dissonanser blandat sig in i den olympiska harmonien. Nu har hans gestalt icke blott marmorstodens skönhet utan ock något av dess kyla.» Detta anser jag stå i strid med ett annat särdeles vackert uttalande av Schück längre fram (sid. 233): »Måhända hade Goethe känt högsta livsglädje och djupaste smärta; ty i den äkta skaldens väsen ligger väl just detta: att känna livligare och starkare än andra både lyckan och sorgen».

Förvisso var även sorgens fe närvarande vid Goethes vagga; och under hans långa levnad saknades icke slitningar, icke sorger.

För att till fullo förstå Goethes diktning, måste man aldrig lämna ur sikte hans uttalande i *Dichtung und Wahrheit*, att han (f. o. m.

Leipzigertiden) »vande sig att förvandla till en bild, en dikt allt, som fröjdade eller plågade eller på annat sätt sysselsatte honom.» I Eckermanns Gespräche: »Alles, was daher von mir bekannt geworden, sind nur Bruchstücke einer grossen Konfession.» Lika visst som det på många ställen i hans diktning, t. ex. i Götz, Werther, Clavigo, Stella, Faust, Tasso, Wahlverwandtschaften, för att ej tala om hans lyrik, finns starka dissonanser och slitningar, lika visst funnos i hans eget liv motsvarande dissonanser och slitningar, vilka han med större eller mindre framgång sökte göra sig fri från genom att forma dem till dikt. När han t. ex. började författa skådespelet Stella, skrev han till en förtrogen väninna, Auguste v. Stolberg: »O, om jag nu ej skreve ett drama, ginge jag under». Och längre fram låter han i Wilhelm Meister harpospelaren sjunga:

»Wer nie sein Brot mit Tränen ass,
wer nicht die kummervollen Nächte
auf seinem Bette weinend sass,
der kennt euch nicht, ihr himmlischen Mächte.»¹⁾

Skulle den, som kan finna ett sådant uttryck för sorgen, aldrig haerfarit vad sorg vill säga? Många av hans yttranden såväl i tal som skrift betyga, att så ej var fallet. Till Eckermann sade han om sin lycka: »Jag har ständigt prisats som den av lyckan speciellt benådade. Jag vill ej beklaga mig; men i grunden har mitt liv aldrig varit annat än möda och arbete, och jag kan säga, att av mina sjuttiofem år har jag ej haft fyra veckor, då jag egentligen kände mig väl till mods.»

Även är det ett faktum, som han själv betygar i Dichtung und Wahrheit, att det funnits ögonblick i hans liv, då självmordstankar ej voro honom främmande. I det hela hade han ingen stark fysik; redan så tidigt som från år 1780 hade han då och då anfall av hypokondri. Han var upprepade gånger mycket sjuk och döden nära.

Den store skådespelaren och flitige teaterförfattaren Iffland, som 1798 av Goethe inkallades till Weimar för att giva gästroller, har följande omdöme om honom: »Till det yttre är han den lyckligaste människa. Han har geist, ära, bekvämlighet, konstnjutning, och dock skulle jag ej mot 3000 talers inkomst om året vilja vara i hans ställe» (se Goethe in vertraulichen Briefen seiner Zeitgenossen, herausgegeben von Wilh. Bode, del I, sid. 625).

¹⁾ Då ej annorlunda anges, har den nu gällande tyska ortografin följts.

I ett brev skrivet månaden efter hans död (se ovan citerade arbete, del 3, sid. 406) läses: »Då jag i samtal med Goethes ännu levande äldste vän (sedan 48 år), hovrådet Meyer, prisade Goethe som den lyckligaste av dödliga, som väl någonsin levat, förnekade han detta och påstod: det oangenäma, som Goethe, ofta genom egen skuld, hade att bära, uppvägte rikligen vad som varit honom angenämt, och just det övermått av beröm, som kommit honom till del, hade berett honom de bittraste kränkningar, i det att det hade uppfordrat hans motståndare till så mycket bittrare tadel. Goethe visade sig skenbart okänslig, men blott skenbart. I verkligheten kände han det så mycket djupare.»

Detta uttalande är till alla delar riktigt. Han var av naturen ytterst känslig och starkt lidelsefull, men han lärde sig att allt mer behärska sig själv och så vitt som möjligt visa en lugn yta. Se här ett exempel. Henrik Voss — son av skalden med samma namn —, under en längre vistelse i Weimar en ofta och gärna sedd gäst i Schillers och Goethes hem, berättar: »Under Schillers sista sjukdom var Goethe ytterligt nedslagen. Jag fann honom en gång i hans trädgård gråtande. Jag berättade för honom mycket om Schiller, vilket han åhörde med fattning. 'Ödet är obevekligt och människan ringa.' Det var allt, vad han sade, och få ögonblick därefter talade han om gladare saker. Men då Schiller var död, blev det ett stort bekymmer, hur man skulle meddela Goethe detta. Han var nämligen själv rekonvalescent efter en längre, svårare sjukdom. Ingen hade mod att komma fram med det. Meyer var hos Goethe, då man fick underrättelsen, att Schiller avlidit. Meyer kallades ut men hade icke mod att vända tillbaka till Goethe; han gick sin väg utan att säga honom farväl. Den ensamhet, vari Goethe befinner sig, den förvirring han ser råda överallt, den strävan att undvika honom, som han ej kan undgå att märka, allt detta låter honom ana, att det ej står bra till. 'Jag förstår', säger han slutligen, 'att Schiller måste vara mycket sjuk', och resten av aftonen är han tyst och sluten. Han anade, vad som hänt; man hörde honom gråta under natten. På morgonen sade han till en väninna: 'Icke sant, Schiller var i går mycket sjuk?' Det eftertryck han lade på *mycket* verkade så häftigt på henne, att hon icke kunde behärska sig längre. I stället för att svara började hon snyfta högt.

'Han är död', sade Goethe med fasthet. — 'Som ni säger', sva-

rade hon. 'Han är död', upprepade Goethe än en gång och be-täckte sina ögon med händerna.

Vid tiotiden såg jag Goethe gå i parken, men jag hade icke mod att gå honom till mötes. Under tre dagar undvek jag honom. —

Nu talar Goethe mycket sällan om Schiller, och när han gör det, så uppletar han de glada sidorna av deras vackra samliv" (Goethe und Schiller in persönlichem Verkehre. Nach brieflichen Mitteil-ungen von Heinr. Voss, Stuttgart 1895, sid. 95).

I Tag- und Jahreshefte för året 1805 skildrar Goethe sitt till-stånd någon tid efter Schillers död: "Olidlig smärta grep mig, och då kroppsligt lidande skilde mig från allt umgänge, så kom jag att befinna mig i den sorgligaste ensamhet. Mina dagböcker meddela intet från denna tid; de vita bladen tyda på ett tillstånd av tomhet".

Men vid många tillfällen kom hans självbehärskning betydligt till korta. Sedan hans hustru, då 52 år gammal, året 1816 avlidit, skrev Reimer, hans sons lärare: »Ehuru han synes vara lugn och talar om allt möjligt annat, kan dock smärtan gripa honom, så att han mitt under samtalet ej kan tillbakahålla tårarna.» Och i ett brev från samma tid till Boisserée skriver han själv: »Jag kan ej förneka — och varför skulle man göra sig bättre, än man är? —, att mitt tillstånd gränsar till förtvivlan.» Goethe levde i känslö-samhetens tidevarv, och i hans brevväxling till förtroliga vänner skall man vid många tillfällen finna utbrott av förtvivlan och andra själsaffektationer, som i våra dagar skulle anses överdrivna.

Detta vad Goethes obegränsade lycka och hans marmorkyla be-träffar.

Det är märkligt att iakttaga, hur legenden om hans enastående lycka trots allt, som anförts däremot, ännu i dag kan fortleva, och att det från tusende munnar en gång för hundra år sedan ut-slungade pratet om hans inre kyla ännu ej tystnat, fastän detta icke finner någon bekräftelse i hans egna skrifter och motsäges såväl av hans handlingssätt vid talrika tillfällen som av hans när-maste omgivnings försäkringar.

På sidan 38 läser man hos Schück:

»Ännu ej 15 år gammal råkade den brådmogne ynglingen in i ett högst tvetydigt sällskap, som samlades på en kneipe, Zum Puppen-

schenkelchen, i vars Hebe han råkat förälska sig. Det glada livet slutade emellertid med en skandal, som, ehuru han själv visserligen var alldeles oskyldig, likväl blev en ganska obehaglig affär för dotter-sonen till stadens Schultheiss.»

Av detta uttalande jämte vad som säges om en liten handskriven diktsamling Annette, som stammar från hans snart därpå följande studenttid i Leipzig, nämligen att »de flesta däri upptagna dikterna äro av Wielands lasciva världsåskådning, lättsinniga och ganska sensuella conter i den franska stilen», samt slutligen omdömet om Goethes komedi Die Mitschuldigen, att den har samma libertinuppfattning som nämnda diktsamling och antagligen är »en reflex av Goethes levnadsminnen, interiörer från Puppenschenkelchen och reminiscenser från hans kurtis med den vackra värdshusvärdsdottern i Leipzig» — karaktärerna i komedien äro tagna »från en tämligen ruskig verklighet» — av allt detta tyckes framgå, att Goethe under sina uppväxtår på ett betänkligt sätt skulle ha kommit på villovägar. Detta var emellertid ingalunda fallet.

Vad först det tvetydiga sällskap beträffar, i vilket han råkat som yngling, utgjordes det icke uteslutande av dåliga element. Hans barndomsvän »Pylades» och den älskliga flickan Gretchen, vilken alls icke var Hebe på ifrågavarande kneipe, voro, som det synes av hans utförliga berättelse i femte boken av Dichtung und Wahrheit, till vilken Goetheforskningen ej lyckats finna någon säker komplettering, två hyggliga ungdomar. Hans »kärleksförhållande» till denna förtjusande flicka, ett förhållande som på Goethes sida var långt allvarligare, än vad som med ynglingaförälskelser brukar vara fallet, kom aldrig längre än till en kyss på pannan.

Den skandal, som gjorde slut på »det glada livet på kneipen», bestod däri, att man förmått den hjälpsamme Goethe att rekommendera till en befattning hos hans farfar en av honom mycket litet känd ung man, som sedan begagnade sin ställning till att från dennes kontor stjäla och sälja viktiga statspapper. Detta upptäcktes snart, och Goethe försattes i en mer än obehaglig situation; han behandlades som en brottsling och underkastades pinsamma förhör. Då slutligen hans egen oskuld hade blivit fullt bevisad, försjönk han under dagar och nätter i den djupaste förtvivlan, då han inbillade sig, att hans älskade Gretchen blivit ohjälpligt komprometterad. Antagligen finns det få femtonåringar, som hunnit

genomgå en svårare kris än Goethe vid detta tillfälle. Först när han erfor, att även Gretchen blivit fullt frikänd, lugnade han sig. Men hans kärlek svalnade, och han kände sig djupt kränkt, då han hörde, att hon förklarar, att hon alltjämt ansett honom som ett barn, och att hennes ömhet för honom var en systers. Det förargade honom ofantligt, »att han uppoffrat sömn, lugn och hälsa för en flicka, som betraktat honom som en barnunge (Säugling)».

»Hans kurtis med den vackra värdshusvärdsdottern i Leipzig» var ej heller på något sätt »ruskig». Hon hette Anna Katharina Schönkopf, kallades vanligen Käthchen, men av Goethe Annette. I hennes faders hus intog han sina middagar i en krets av aktningvärda, fint bildade män. Alla, som kände Käthchen, prisade henne högeligen. »Hon hade en vacker figur och ett angenämt öppet ansikte, mycket förstånd, var naturlig, munter, något skälmaktig, ägde ett ärligt, varmt kännande hjärta». Goethes lättantända hjärta råkade snart i eld och lågor, och hans böjelse blev besvarad. Diktcykeln Annette, som tillägnades henne, var helt i tidens smak, visserligen delvis något frivol, men den kan på det hela taget betraktas som ren imitation och behöver ej anses som ett bevis på någon anmärkningsvärd sedeslöshet.

Parets kärlekslycka stördes betänkligt genom Goethes vid denna tidpunkt otyglade och fullständigt omotiverade svartsjuka, varigenom han förbittrade livet både för sig själv och för den älskade. Hon ledsnade slutligen, och förbindelsen blev bruten. Goethes ånger och försoningsförsök blevo fruktlösa, och Käthchen förlovade sig längre fram till den förres förargelse med en doktor Kanne.

Vad slutligen komedien Die Mitschuldigen beträffar, kan den knappast anses »ruskig». Visserligen är en av de uppträdande en obehaglig slösaktig sälle, som stjälar en summa pengar för att betala en spelskuld, men de övriga uppträdande voro jämförelsevis hyggliga människor. Någon rent personlig upplevelse utom i fantasien från Goethes sida är här icke tänkbar.

Att en man under sina tjugofem första år haft så många kärleksförbindelser som Goethe, är nog ingenting alldeles ovanligt; däremot förekommer det nog mindre ofta, att dessa hos någon så framstående personlighet blivit så kända och kommenterade som hans, och härtill var han själv orsaken. Han levde så länge, att han på sin

ålderdom utan att vara indiskret kunde överlämna dem åt offentligheten. Dessa öppenhjärtiga meddelanden gävo hans vedersakare i flera fall ett välkommet material till hätskt förtal; men eftervärlden bör vara så mycket mera tacksam för det ljus, som genom dem spritts över honom och hans diktning. Hans hjärta var särdeles eldfångt och var nu en gång till sin natur så inrättat, att, när ödet förde honom tillsammans med en kvinnlig ungdom, som med skönhet och behag förenade hjärtats godhet, vare sig hon tillhörde en högre eller lägre samhällsklass, det hade lätt för att råka i brand för att efter någon tid så småningom kallna. Först vid mognare år blev Goethe mera beständig i sin erotik. Det finns emellertid intet exempel på att han skänkt sin ynnest åt någon ovärdig.

Det tredje föremålet för hans allvarligare och mera djupgående kärlek var Friederike Brion, vilken Schück behandlar med betydligt mera sympati än de föregående. Han ser i likhet med Bielschowsky m. fl. i Goethes samtidigt diktade saga »Den nya Melusine» en förklaring över löftesbrottet med den unga älskliga flickan, som utan tvivel mottagit försäkringar om evig kärlek. Man kan finna även andra skäl för Goethes handlingssätt. Han hade under hela sitt liv en stark motvilja mot att bliva äkta man. Han var 57 år, när han lät viga sig med Christiane och då huvudsakligen för att tillförsäkra sin familj en tryggare ställning efter hans eget fränfalle. Även sin syster Cornelia hade han svårt att tänka sig som gift (se Ecker mann, 28 mars 1831). Sedan kärleksruset förflyktigats och givit rum för »eftertankens blekhet», fann han, att han ej i längden skulle kunna göra Friederike lycklig såsom äkta man. Han hade då även måst söka sig ett levebröd — på poesien kunde ingen den tiden leva. För den juridiska banan hade han ej den minsta fallenhet. Som god son följde han sin faders vilja i det längsta men var redan då fast besluten att välja litteraturen till levnadsuppgift. Han fick ej binda sig. »Der Mensch muss leben». Eftervärlden måste vara honom tacksam för att han vid detta tillfälle uppoffrade sitt sinnelugn för vad som var hans kallelse. På sitt sätt gjorde han vad han kunde för att sona sitt fel: I Götz, Clavigo, Stella finna vi alltjämt den stackars övergivna flickan, i hennes trolöse älskare visserligen icke en ren skurk men en svag, hållningslös, osympatisk människa, som får sitt straff. I Schücks framställning av Sesenheimsepisoden vill jag blott opponera mig mot ett uttryck på sidan

46: »Den stackars Friederike — en av de många blommorna, som krossats under Goethes triumfvagn».

I hans diktning finnas åtskilliga »blommor, som krossats» genom deras förhållande till sina älskare såsom Marie i Götz, Marie i Clavigo, Gretchen i Faust, Clärchen i Egmont och andra, när Goethe överallt konstruerat fram tragiska följder av sin egen otrohet mot Friederike. Och dock finns det, för så vitt känt är, ingen motsvarighet härtill i hans eget liv. Det är nämligen ett faktum, att ingen enda av de kvinnor han älskat gick under, vare sig moraliskt eller fysiskt. Flera blevo rätt gamla, och alla stodo hela livet igenom i ett vänskapligt förhållande till Goethe. Annette blev doktorinnan Kanne, Lili blev lyckligt och rikt gift. Den lilla Friederike hade det svårast. Hon var sjuk och lidande redan den sista tiden av sin förbindelse med Goethe (hon ansågs då för bröstsjuk), och »då hon fått hans avskedsbrev, kom hon döden nära». Men hon tillfrisknade tämligen snart och levde sedan till sitt sextioförsta levnadsår. Hon tillbragte största delen av sitt återstående liv hos en yngre syster, gifte sig icke trots flera fördelaktiga anbud och dog slutligen efter en kort sjukdom och, enligt systemens utsago, utan att ha synbart åldrats under sina senare år.

Ett år efter brytningen kom »der Sturmer und Dränger» Lenz att för någon tid vistas i grannskapet av Sesenheim, förälskade sig häftigt i Friederike men hade ingen framgång. Sju år senare kom Goethe själv till dessa trakter i sällskap med hertig Carl August och gjorde därunder ett besök i Sesenheim, såsom han berättar i ett brev till fru v. Stein av den 28 september 1779. I samma ögonblick han trädde över tröskeln i familjen Brions hem, stötte han på Friederike, som mottog honom hjärtligt och vänskapsfullt. Hon förde honom till en berså, där de länge talades vid om gamla minnen, och han tog därvid noga reda på allt, som hänt under mellantiden. Lika hjärtligt mottogs han av den övriga familjen; han blev kvar över natten; och då han på morgonen tog avsked »från de vänliga människorna, kunde han åter med tillfredsställelse minnas detta lilla hörn av världen och leva försonad med andarna inom sig själv».

Efter Sesenheimsidyllen följer hos Schück hans utmärkta Götzanalys, som nog utgör glanspunkten i hans Goetheframställning. Analysen av Clavigo är likaledes förträfflig, utom att Schück trott sig i dramat finna ett försvar för övermänniskans rätt att begå ned-

righeter, och att, då Goethe här uppenbarligen skildrat sig själv och sitt förhållande till Friederike, han »icke lyckats i sitt försök att rehabilitera hjälten». När det nu är ett känt faktum, att han i Weisslingen, i Clavigo och Fernando skildrat sitt eget löftesbrott, hur ringa var icke hans egen skuld mot dessa herrars, och vilka ömkliga figurer göra de icke mot Goethe själv, som i grund och botten var en karlaktig och därtill en god människa! Och varför skulle han försöka att offentligen försvara sitt uppförande, då detta säkerligen var en hemlighet mellan honom själv och Friederike? Tvärtom har han sökt göra bot för sitt fel genom att framställa sin egen person som en i stort sett mycket svag och obalanserad människa, som också fick sitt välförtjänta straff. Ej fullt korrekt är, att Carlos enligt Schüick skulle vara en av Goethe skapad gestalt och att »i de båda vännerna Clavigo och Carlos har Goethe lagt fram de olika tendenserna i sitt eget väsen. De personifiera makter, som kämpa mot varandra inom hans eget bröst». Det anses allmänt, att han i Carlos tagit till urbild sin synnerligen gode vän från Strassburg, Merck, en egendomlig, talangfull människa av något mefistofelisk natur, som på Goethe utövade stort inflytande (Se Brandes, del. I: sid. 155, Bielschowsky, del. I: sid. 239, Hettner 3:3:1, sid. 151).

Stella.

Om Schüicks uppfattning av Werther är mycket att säga; men jag förbigår detta för att i stället vända mig mot hans framställning av skådespelet Stella. I detta arbete ser han just intet annat anmärkningsvärt, än att det är en tendensskrift för tvegiftets berättigande. Om dess tillkomst anför han följande: »I slutet av 1774 blev Goethe bekant med en förmögen bankirfamilj, Schönemann, blev kär i den vackra sextonåriga dottern Elisabeth, »Lili», och på våren nästa år kom det till en förlovning, som dock ej offentliggjordes. Den unga fästmon var emellertid ganska svartsjuk — och saknade tydligen icke anledningar — och redan på hösten bröts förbindelsen. Det var under denna förlovningstid, som Goethe skrev skådespelet Stella, ett bland hans sämsta arbeten». Denna Schüicks framställning är såtillvida oriktig, att Lili icke var det minsta svartsjuk, att hon ej heller hade någon som helst anledning därtill och att det var Goethe själv, som bröt förlovningen. Ej heller framgår därur någon

förklaring, varför han under denna tidpunkt skulle intressera sig för tvegifte, något som under hela hans långa levnad var honom fullkomligt främmande. Förhållandet var i själva verket följande: Lili var icke blott en utomordentligt skön och älsklig utan också på hjärtats och huvudets vägnar rikt utrustad flicka, spirituell och i hög grad musikalisk. Hon var därtill enda barnet i ett mycket förmöget hem. Hon och Goethe blevo rätt snart djupt förälskade i varandra. En äldre umgängesvän i huset, fröken Dalf, som tyckte, att de båda unga passade för varandra, underhandlade med Goethes föräldrar och Lilis moder (hennes far var död) och föranstaltade förlovningen till de båda älskandes överraskning: »Given varandra händerna!»

Att Goethes böjelse var av särdeles allvarlig beskaffenhet, synes av talrika uttalanden av honom ända in i hans ålderdom. I det märkliga samtalet med schweizaren Soret (av den 5 mars 1830, intaget bland Eckermanns Gespräche) sade han: »Lili var den första, som jag älskade djupt och varaktigt, och jag kan säga, att hon var den sista, ty alla senare böjelser, som under min levnad berörde mig, voro i jämförelse med denna lätta och ytliga». Han fortsatte: »Aldrig stod jag min lycka närmare — och dock gick den förlorad». Han tillskrev detta liksom brytningen med Friederike »det demoniska», en hemlighetsfull makt, under vars inflytande han ansåg sig vara en lekboll, ibland till sin fördel, ibland till skada. I samtal och skrifter återkom han mycket ofta på äldre dagar till denna makt. Att även på Lilis sida en motsvarande stark och innerlig böjelse till Goethe förefanns, framgår av hennes uttalande härom tjugo år efter brytningen av förhållandet: »Jag betraktar honom», sade hon, »som skaparen av min moraliska existens. Min passion för honom var starkare än plikt och dygd. Hans högmod ville ej mottaga de offer jag ville bringa honom. Men för min andliga utveckling har jag uteslutande hans ädla sinnelag att tacka. Jag betraktar mig som hans skapelse och vill till mitt sista andedrag med religiös andakt hänge mig åt hans bild» (cit. från Brandes, Goethe, del I:175).

Såsom fästman fick han mera frihet i sitt umgänge med flickan, och han tillbragte många lyckliga stunder med henne, men det fanns andra tillfällen, då han pinades i hög grad. Hur idealisk han än fann hennes egen person, fin och älsklig, om också något nyckfull,

kände han dock en oerhörd vantrevnad i familjens penningaristokratiska umgängeskrets. Han har i en mycket kvick och spirituell men även humoristisk dikt »Lilis park» (översatt av Snoilsky) skildrat, hur han, björnen — naturmänniskan, kände sig till mods i Lilis i rokokostil tillklippta park. Han drogs oemotståndligt till den älskade, men på samma gång fann han, att han ej passade i hennes omgivning. Och den tanken började göra sig gällande hos honom, att han än en gång även här måste åstadkomma en brytning, en tanke, som pinade honom obeskrivligt.

För att erfara, hur en skilsmässa skulle kännas, gav han sig ut på en resa till Schweiz, men överallt förföljde honom Lilis bild. Vid gränsen till Italien sökte hans följeslagare förmå honom att fortsätta söderut till de härliga ängderna, men nu kunde han ej längre utvärda att vara skild från den älskade utan för raka vägen hem för att ånyo kastas i det gamla eländet. För att komma ifrån sin disharmoniska stämning gjorde han av situationen en dikt efter parollen »Was mich freute oder quälte . . .», och detta blev »Stella, ein Schauspiel für Liebende». Han tänkte sig, att han någon gång i framtiden skulle råka tillsammans med sina båda bedragna älskarinnor Friederike och Lili, och för att konflikten skulle bli så pinsam som möjligt, kombinerade han sin egen situation med Bürgers och Swifts olyckliga äktenskaps- och kärleksförhållanden. För att sona sin egen påtagna skuld använde han hela sin konst att göra de båda kvinnorna till de finaste, ädlaste och mest godhjärtade varelser, som tänkas kunde, däremot sin egen företrädare till en ynkelig, osympatisk, samvetslös person utan moral. Mellan de båda kvinnorna uppstår en stark vänskap, båda ställa sig lika förlåtande till Fernandos trolöshet, och var och en av dem yrkar på att få uppoffra sig själv till förmån för sin väninna och för Fernando. Konflikten synes ohjälplig, då den hjärtegoda, uppoffrande Cecilia, den äldre av de älskande kvinnorna och Fernandos verkliga hustru, för att rädda Stella och Fernando, på dramats näst sista sida, föreslår ett dubbeläktenskap, tagande till mönster en gammal historia från medeltiden, dock, efter vad flera anse, med en sannolik hemlig avsikt att själv till de båda andra intaga en moders ställning. Denna lösning var emellertid ej tilltalande, och Goethe gav längre fram på Schillers råd stycket en tragisk avslutning.

Schück finner i Stella »ett av hans sämsta arbeten», genomuselt

i varje punkt: »Språket är ett avskyvärt bokspråk, karaktärsteckningen är svagare än i något av hans arbeten, och själva idén är av ett mycket tvivelaktigt värde.» Han finner det egendomligt, att Goethe ej hade sinne för det komiska i avslutningen. Men det är »litteraturhistoriskt av en viss betydelse. Det röjer nämligen, romantikens kännetecknande böjelse att i revolutionär riktning diskutera ömtåliga moraliska begrepp — vår Almqvist tog ju sedermera i Amalia Hillner upp samma motiv; och i Fernando har Goethe, som sagt, sökt skildra en av Sturm och Drangs lidelsefulla, på samma gång sentimentala och moraliskt frigjorda hjältar. Meningen var, att han skulle äga övermänniskans demoniskt lockande makt.» Det är sant, att såväl de båda älskande som Fernandos förvaltare tillskriva honom en sådan makt, men den, som uppmärksamt genomläser stycket, skall finna, att han i hela sitt personliga uppträdande från början till slut ej visar andra egenskaper än den yttersta ynklighet och hållningslöshet. Den svaga punkten i dramat är omöjligheten, att två så nobla och begåvade varelser som de båda kvinnorna skulle kunna bli så bedårade, så förhäxade i en så tarvlig individ som Fernando. Hade Goethe däremot givit honom något av sitt eget oemotståndliga, fascinerande väsen, skulle stycket vunnit i sannolikhet. Men det var ej Goethes avsikt att här förhärliga sig själv.

Bielschowskys slutomdöme om Stella är följande: »Om vi bortse från den misslyckade Fernando, så är Goethes karakteriseringskonst beundransvärd. Den fint tecknade karaktärsolikheten mellan de båda lika goda och lika olyckliga kvinnorna tillhör det finaste, som en diktarhand skapat. Ur mängden av skönheter må här framhävas Stellas monolog i femte akten, ett kosteligt monodrama, i vilket alla strängar av ett bedraget, utsägligt älskande hjärta klinga oss till mötes i de ädlaste och mest gripande toner. Anmärkningsvärt är även handlingens koncentring, vari pjäsen överträffar Clavigo. Under loppet av en dag löper den till slut.»

Man kan tillägga: Hur mästerligt är icke även alla bipersonerna tecknade, hur skickligt äro icke alla händelser hopfogade till en kedja, vari ingen länk fattas!

Vilken betydelse Schück tillägger Goethes »moral», synbarligen det enda av intresse han finner i detta drama, ser man även därav,

att han i sitt arbete drar fram densamma vid flera tillfällen, såsom när han (sid. 235) på tal om Byrons Beppo (som ju handlar om ett äktenskap mellan tre: två män och en kvinna) hänvisar till Goethe i hans Stella: »Båda förfäktat, att det går an». Schück har dock på ett annat ställe om Goethe framhållit, att hans erotik ej hade den avlägsnaste likhet med Byrons.

När Schück talar om nyromantiken på sid. 327, säger han: »I Stella vågade han till och med att förhårliga bigamien». Samma uttryck använder han på tal om Bürger sid. 122. På tal om Heinse roman Ardinghello och den däri förkunnade fria kärleken (inom parantes sagt tyckes mig Schücks behandling av Heinse mycket lyckad och därtill särdeles frisinnad) gör han gällande, att Goethe förfäktat samma sak, om också »under sentimental idealistisk förklädnad i Stella.» Och han tillägger: »Skall man nödvändigt välja mellan två onda ting, förefaller Heinse's moral mindre unken än Goethes.» Det synes i sanning egendomligt, om det överhuvud taget skall vara nödvändigt att välja mellan moralen i två så olika verk som Goethes drama Stella och Heinse's roman Ardinghello. För övrigt finns det ännu en framstående litteraturhistoriker, som, om han än sätter Goethe ofantligt mycket högre, än Schück funnit anledning göra, dock faller en särdeles hård dom över Stellas moral. Det är Hermann Hettner. Ej alltid gå dock denne och Schück jämsides, då det gäller moralen. Så t. ex. är Hettners omdöme om Heinse: »Ingen av Sturm- und Drang-periodens författare har så hängivit sig åt utsvävande drömmar, så släppt all sinnlighet lös och så predikat köttets emancipation som denne». För egen del sluter jag mig, vad Heinse beträffar, hellre till Schücks omdöme. Här i Sverige har Stella icke förut omtalats som något farligt omoraliskt opus, icke ens då det 1854 blev översatt av dåvarande rektorn vid Vexjö gymnasium, sedermera biskopen i samma stad, Johan Andersson; och för fem eller sex år sedan gick det över Stockholms scen utan att väcka någon anstöt.

Men för att nu återkomma till Goethe och Lili, så lättades hans skilsmässa från henne genom hans förflyttande till Weimar. Han omtalar i *Dichtung und Wahrheit*, hur han efter att ha tagit avsked av sina bekanta i Frankfurt, bland dem även Lili, fick flera dagar vänta på hertigens utskickade, som skulle hämta honom. En kväll

under denna väntan gjorde han en vandring i staden, kom att gå förbi Lilis fönster, såg av hennes skugga på gardinen, hur hon gick till klaveret, och hörde, hur hon sjöng en av hans sånger särdeles känslofullt. Det var honom svårt att underlåta att göra henne en påhälsning, men han behärskade sig dock.

Lili blev sedan friherrinna von Türkheim och levde lyckligt till året 1794, då hennes man, som var aristokrat och innehade en hög ställning i samhället, måste fly från hus och hem för att undgå att fängslas av revolutionsmännen. Hon såg sig sedan tvungen att fly hals över huvud förklädd till bondkvinna med sina fem barn, därav det minsta på ryggen. En hel natt vandrade hon till fots genom de fientliga posteringarna. Goethe, som med djup rörelse erfarit hennes öde och den tapperhet och rådighet hon visat, överförde åtskilliga av hennes upplevelser på Dorothea (se Bielschowsky, del 2, sid. 187—192). Hon skrev året 1809 ett vänligt brev till Goethe, som naturligtvis lika vänligt besvarade det.

Schück, sid. 72 och 73. »När den generation Goethe tillhörde någon gång sökte att vara spirituellt, så misslyckades detta. Det blev ett tungfotat skämt i stil med Markalls sömnlösa nätter. Över denna nivå höjer sig ej heller Goethes vid denna tid skrivna smådramer, av vilka det viktigaste väl är hans *Götter, Helden und Wieland* och i varje fall är hans persiflage av Wieland ej vidare rolig och knappast rättvis.»

Wieland själv, som för att säga sanningen blev oerhört illa åtgången i denna fars, hade ett betydligt mildare omdöme därom i en anmälan i sin tidskrift *Der teutsche Merkur*: »Vi rekommendera denna lilla skrift som ett mästestycke av persiflage och sofistisk kvickhet, som av alla möjliga ståndpunkter omsorgsfullt utväljer den, där föremålet ser mest snedvridet ut och sedan hjärtligt skratrar åt att saken är så snedvriden.»

I sin Goethebiografi använder Brandes på denna lilla enaktare hela sex sidor. Han kallar den »underfuld» — »Goethes satiriska mästerverk från hans unga år». Han tillägger: »Den, som haft lyckan att som helt ung läsa och njuta denna lilla fars, bevarar ett minne därav för hela livet.» Sanningen av denna anmärkning kan jag själv intyga. Sedan jag en gång under min skoltid kommit att läsa *Götter, Helden und Wieland*, har den ständigt stått för mitt

minne som det kvickaste, det roligaste jag någonsin läst. Jag höll också sedan Goethe för kvickare än alla andra dödliga.

Hettners omdöme lyder: »Götter, Helden und Wieland, som den övermodige, geniale ynglingen nedskrev på en söndagseftermiddag vid en flaska god burgunder . . . är obestridligt ett av de kostligaste stycken av litteraturkomedi, som någon litteratur har att uppvisa.»

Goethe i Weimar.

Som ovan anförts, har Schück behandlat Goethes ungdomstid, d. v. s. tiden före hans förflyttning till Weimar, ganska sympatiskt och givit oss flera beundransvärda analyser av några av hans ungdomsarbeten. Han har väl knappast betecknat dessa arbeten som konstverk av särdeles hög rang men dock framhävt deras stora betydelse i litteraturen. Vad Goethe frambragt under sina återstående femtioåttio år, har hos Schück ej kommit i åtnjutande av samma välvilja, vilket man måste finna helt naturligt, då dennes avslutningsord om Goethe lyda: »Den Goethe, som verkligen lever på sin egen diktning — ej på ett stort namn — det är framför allt den unge Goethe.»

Uttalanden, som betyga denna åsikt, finner man hos Schück i mängd:

Sid. 192: »Under de elva år, som ligga mellan ankomsten till Weimar och den italienska resan, publicerade han icke något av betydelse, och det föreföll, som om Werthers författare sjunkit ned till en jämnstruken hovpoet.»

Sid. 224: »Under tiden mellan 1775 och 1796 »(21 år) »författade han blott ett stort konstverk, Iphigenia, och efter 1797 också blott ett, Westöstlicher Diwan».

Sid. 276 ur slutorden om Schiller: »Goethes diktning efter 1797» (alltså även omfattande tiden för hans samarbete med denne)» blev icke blott ett avfall från ungdomsidealen, utan betecknar snarast ett förfall.»

Det är således Sturm- und Drangtiden, som enligt Schück var Goethes enda betydelsefulla period, denna tid, då det unga vinet jäste vilt och skummade över; senare, när det borde klarna och ut-

veckla sig till ädlare druva, blir det i stället en lång period av försämring. Denna försämring lägger Schück först och sist vistelsen i Weimar till last. Det servila hovlivet trycker ner honom. »Horisonten blir trängre i stället för att vidgas.»

Blott på ett område höll Goethe sig uppe hela livet igenom, nämligen i lyriken. »Som lyriker gick han nästan ständigt framåt och ännu, när han närmade sig sjuttioalet, kunde han skriva och utgiva ett sådant verk som *Westöstlicher Diwan*». »Som lyriker är han obestriff den store mästaren». Det måste förefalla egendomligt, att Goethe, som till det sista bibehöll sina själsförmögenheter klara och ograverade och egoistiskt nog, efter Schücks mening, lade ned all sin kraft på utvecklingen av sitt eget jag, skulle, då han under sin långa levnad producerade så utomordentligt mycket inom så gott som alla diktarter (hans produktion före Weimar utgjorde en ringa bråkdel av det hela), kunna hålla sig uppe endast i en genre men på de andra områdena sjunka ned till en obetydlighet. Till slut började han enligt Schück skriva böcker huvudsakligen för geheimeråd, varigenom han utsatte sig för att få en mycket liten läsekrets.

Att smak och tycke kan vara olika, visar sig även här. Jag skulle kunna meddela ett stort antal citat från skriftställare med kända, berömda namn, vilka i motsats till Schück ägnat grundliga studier åt Goethe, och som hävda, att det var en nödvändig och naturlig sak, att Goethe frigjorde sig från *Sturm und Drang*ståndpunkten, och att han även på andra områden än lyriken under sin vistelse i Weimar frambragte utmärkta verk. Schück är i allmänhet mycket sträng mot Goethe. Så t. ex. skriver han på sidan 211: »Men med Tasso (utkom 1790) hade Goethe uttömt sin — aldrig stora — kraft som dramatiker, och hans senare dramer tillhöra ej längre världslitteraturen. Icke ens i Tyskland torde de utanför fackkretsar längre hava någon läsekrets». När man vet, att *Faust* del 1 fullbordades och utgavs i tryck år 1808 och att *Faust* del 2 utkom efter författarens död, ställer man sig nästan tveksam, om detta verkligen kan vara Schücks mening; men så läser man på sidan 236, att det »kan ifrågasättas, huruvida *Faust* kan betraktas såsom ett drama i vanlig mening».

Det kan vara intressant att för jämförelses skull här meddela något av vad Strindberg skrivit om *Faust* (se 50:de bandet av hans skrifter): »När jag begagnar ordet *Faust*, så menar jag första och

andra delen. Såsom german tilltalar mig första delen mest., andra delen är. mig icke oangenäm, men något kall och främmande. Men båda delarna utgöra *ett* verk».

Vår store dramaturg uttalar sig ej mot Faust i dess egenskap av drama men anser verket olämpligt för scenen huvudsakligen på grund av sin längd, då det bleve ett stympverk, om förkortning av de två delarna verkställdes. Dessutom är det ööversättligt: »Goethes Faust kan icke översättas, skall icke översättas, ty Goethe var djupt musikalisk, och tyska språket klingar så skönt hos honom som sedan endast hos Heine.»

Wilhelm Meisters Lehrjahre.

Ytterligt sträng är Schück mot romanen Wilhelm Meisters Lehrjahre. Hans framställning av denna roman är så märklig, att jag här måste citera dess början i sin helhet.

»Utanför Tyskland torde denna föga läsas, och jag tror, att man måste vara tysk för att kunna sentera den. En tysk fäster sig mest vid tankarna, tendensen i ett arbete, och från denna synpunkt har romanen inom Tyskland väckt såväl bifall som klander. I utlandet torde man mest hava fäst sig vid utförandet, som är ytterligt bristfälligt. Goethe var, som vi sett, icke någon god dramatiker, men han var en vida sämre romanförfattare.»

Den store Goetheentusiasten Atterbom hade en något avvikande åsikt. Han skriver (Litterära karakteristiker, band 2, sid. 310): »Goethes romaner hava den elakhet att vara — konstverk samt att därför liksom alla sådana förutsätta hos envar, som vill njuta dem, först ett verkligt sinne för det sköna och sedan jämväl förmåga till ett studium därav.»

Schück fortsätter: »För det första var han, ehuru en av världens största lyriker, en nästan klen prosaist, och hans prosa blir sämre och sämre med åren.» Sista delen av Wilhelm Meister utkom 1796; således bör Goethe ej här ha hunnit sin allra värsta urartning. »I sin Goethebiografi anför Brandes ur romanen en mängd exempel på rena otympligheter, på vändningar, som höra hemma i kanslistilen o. s. v. En naturlig dialog kan han ej åstadkomma, utan personerna tala i avhandlingsstil. Vidare har han alls ingen berättarekonst. Handlingen släpar sig blytung fram och avbrytes ständigt genom

reflexioner, som ibland svälla ut till rena avhandlingar om Shakspeare, Racine o. s. v.

Aldrig någon frisk konversationston. Vidare lider han av ett nästan pinsamt begär att stryka under, påpeka och förklara. Livet får ej lära oss självt, utan författaren är ständigt med som ett slags informator, vilken skall vägleda oss, och detta verkar tröttande. Personerna bli därför aldrig fullt levande utan verka oftast såsom ett slags antika masker. Ehuru Goethe för flera av karaktärerna fått väckelsen från individer ur det verkliga livet, ha dessa dock knappast givit honom mer än den första impulsen. I huvudsak äro de fantasiskapelser, konstruerade, och såsom karaktärstecknare står Goethe enligt min mening betydligt högre under Sturm und Drangtiden än nu, då han framför allt avsåg en antik stilisering.»

Denna framställning visar, att romanen Wilhelm Meisters Lehrjahre är något för Schück i stort sett främmande, och man får söka länge, innan man finner maken till karakteristik. Först påstår han, att man måste vara tysk för att kunna sentera den. Jag har själv kunnat läsa den fyra gånger. Första gången under skoltiden, då jag redan fann den i det hela ganska underhållande; men när jag sedan läste den vid mognare år, var det med förtjusning. Dess innehåll fyllde mig helt, och bland alla de böcker jag under en lång levnad studerat, minns jag näppeligen någon, som haft större inflytande på min individualitet. Detta är det intryck boken gjort på en genomsnittsläsare. Och det skulle ej vara svårt att citera entusiastiska uttalanden av personligheter, ej blott tyska, som gjort sina namn berömda. Naturligtvis måste var och en medgiva, att icke allt är lika utmärkt i denna roman. Särskilt de två sista böckerna stå ej, även om de innehålla många härliga ting, i jämnhöjd med de föregående, och någon förströelselektyr är denna roman framför allt icke. Men handlingen »släpar sig» förvisso icke »blytung fram.» Händelserna följa tvärt och tillräckligt fort på varandra för att hålla intresset vaket, och därtill komma alla dessa intressanta, underbart skarpt tecknade personligheter, den ena icke lik den andra. Vi ha Wilhelm själv, i vilken Goethe inlagt så mycket av sig själv, Mignon, harpospelaren, Philine, Marianne, Werner, Aurelie m. fl. Verka dessa konstruerade, är det, som när Gud fader konstruerade människan. Någon »avhandling» om Shakspeare finns

icke, och om Racine blott ett uttalande på en halv sida, för övrigt rätt väl motiverat. Däremot finns det en karakteristik av Hamlet, som i alla tider ansetts vara av stort intresse.

Schück nämner, att Brandes anfört exempel på rena otympligheter i avseende på stilen, men han aktar sig för att meddela dennes fortsättning: »Och dock betyda alla dessa ofullkomligheter ganska litet inför vidden av detta verks horisont, den rikedom på gestalter (Skikkelser), som man icke glömmet, och inför djupet av dess själskänedom (Sjælekundskab).» Även Bielschowsky har i sin berömda, mycket lästa Goethebiografi (42 upplagan utkom 1926) påpekat förekomsten i romanen av ovannämnda, för den nutida läsaren föga tilltalande egendomligheter ävensom Goethes väl ofta återkommande bruk av direkt karakteristik. Men han tillägger, att dessa numera föråldrade uttryckssätt tillhörde det adertonde århundradets romanteknik, och att de böra bedömas därefter. Han fortsätter: »Men må romanens form och teknik vara ålderdomliga, i våra dagar övertunna, dess innehåll är evigt och skall evigt övervinna formen.»

Vad Schück nämner om romanens förhistoria, är riktigt. Åren 1776—1788 skrev Goethe på en roman, »Wilhelm Meisters theatralische Sendung», som var ämnad att bli en ren teaterroman, men han kom aldrig längre än till hälften. Det ofullbordade manuskriptet blev liggande till år 1791, då han ånyo tog fram det till fortsättning. Den gamla romanen tillfredsställde honom då icke, utan han utarbetade en ny efter annan plan och gav den namnet Wilhelm Meisters Lehrjahre. Han tog ur den förra romanen vad han med grundlig omarbetning kunde använda och uteslöt mycket, bland annat de långa avhandlingar Schück så starkt klandrar. Flera av de i den första romanen uppträdande personerna fingo en ny karaktär, andra utgallrades, nya infördes. När Goethe tagit så mycket han ansåg lämpligt ur manuskriptet till »Theatralische Sendung», brände han upp detta under följande motivering:

»Lass doch was du halb vollbracht
mich und andre kennen!
Weil es uns nur irre macht,
wollen wir's verbrennen.»

Föga anade han, att över hundra år senare, året 1910, en av-

skrift av detta opus skulle upptäckas och bringas i beröring med trycksvärtan.

Tydligt är, att detta ej slutgiltigt utarbetade, av författaren för-intade utkast icke egentligen kan anses tillhöra Goethes diktning. För Goetheforskningen har det naturligtvis ett mycket stort värde, men för romanen Wilhelm Meisters Lehrjahre, som konstverk betraktat, har det ingen betydelse. Men Schück ägnar i det hela mer uppmärksamhet däråt än åt Goethes fullbordade roman, och de fel han funnit i detsamma, tillägger han utan vidare romanen Wilhelm Meisters Lehrjahre. Efter att sålunda ha redogjort för innehållet av »Theatralische Sendung», så långt detta romanutkast räckte: »I sjätte boken — det sista i Theatralische Sendung — har truppen kommit till Hamburg» (till denna stad kom hjälten i die Lehrjahre aldrig), hoppar Schück direkt in i sjätte boken av die Lehrjahre och lämnar, sedan han framhållit den nya romanens förändrade tendens, några kortfattade, osammanhängande drag av den senare romanens avslutning. Följden härav är, att läsaren av Schücks framställning får en särdeles oklar, ofullständig och i högsta måtto ofördelaktig tanke om innehållet i mästerverket Wilhelm Meisters Lehrjahre.

Ur Schücks framställning: »Hela den sjätte boken utgöres av en självständig roman, Bekenntnisse einer schönen Seele, som faller alldeles utanför handlingen i Lehrjahre. Wilhelm har fått ett manuskript, och det är detta, som här meddelas. Denna 'bekännelse' var emellertid en verklig självbiografi i något (sic!) samma stil som Rousseaus Confessions och författad av en väninna till Goethes mor, en fröken von Klettenberg; detta manuskript hade Goethe fått i sin hand och skrev nu om det till en del av sin roman.»

Denna Schücks framställning är icke riktig, såtillvida att fröken von Klettenberg ej skrivit någon självbiografi, utan är die Bekenntnisse ett diktverk, skapat av Goethe. Han omtalar själv i åttonde boken av Dichtung und Wahrheit, att han hade utdragit den meddelade karakteristiken ur tidigt gjorda anteckningar och ur brev från fröken von Klettenberg, en högt värderad väninna från hans ungdom.

Schück fortsätter: »Men onekligen var det en brist i Goethes kompositionsförmåga, att han icke kunde arbeta in denna förskola i romanens handling, utan måste förlägga den utanför.» Denna anmärk-

ning tyckes mig falla till jorden, då samma sjätte bok även innehåller Lotharios och hans syster Nathalies släkt- och ungdomshistoria och sålunda sammanhänger med innehållet i romanens sjunde och åttonde böcker.

Vad Schück sedan skriver om Wilhelm Meister, går uteslutande ut på att visa, att romanen är i saknad av konstnärligt och etiskt värde och dessutom byggd på motsvarigheter från tidigare författare. Så skriver han t. ex. om romanens avslutning, att därvid förekomma »åtskilliga förvecklingar och 'upptäckter', som något erinra om avslutningen i *The Vicar of Wakefield*.» Här skulle således Goethe i sin brist på egen uppfinningsförmåga ha funnit idén till avslutningen av Wilhelm Meister. Goldsmith var en författare, som Goethe satte mycket högt. Om verkligen unge Friedrichs slyngelaktiga uppförande, som ger anledning till Wilhelms förlovning med Nathalie, är en reminiscens från *the Vicar* — se härom *Goethe-Jahrbuch*, band 6, sid. 296 — så bör man komma ihåg, att just avslutningen är det minst tilltalande i Goethes roman. Vardera romanen slutar emellertid med fyra förlovningar och giftermål; hälften borde för Goethe ha varit nog.

Schück säger vidare: »Wilhelm Meisters Lehrjahre tillhör, som man torde finna, den grupp av romaner, som fått den yttersta impulsen från Rousseaus *Émile*. Den är en uppfostringsroman, blott med den skillnaden, att den ej behandlar barndomen.» En bok om uppfostran av äldre personer vore nog ett kuriosum!

Brandes har en annan uppfattning (del 2, sid. 35): »Det, hvorm Wilhelm Meisters *Læreaar* helt och holdent drejer sig, er et Æmne, hvorm ingen Roman i Verden før havde handlet, det den tidligere Tid ubekendte Begreb: Dannelse. Rousseaus *Émile* havde drejet sig om Opdragelse; men det var noget fra Dannelse helt forskelligt.»

Schück fortsätter: »Wieland hade redan i *Don Silvio* och *Agathon* givit den tyska publiken dylika bildningsromaner, och i samma stil är Wilhelm Meisters *Lehrjahre*.» Jag vill i strid mot Brandes påstående gärna medgiva, att *Agathon* kan anses som en bildningsroman. Men *Agathon* — Wilhelm Meister, vilken skillnad! Från *Agathon* hade säkerligen icke Goethe fått idén till Wilhelm Meister. Men hur kan en förständig människa jämföra Wilhelm Meister med *Don Silvio di Rosalva*? *Don Silvio* är ju ett rent skämt, en lustig efterbildning av *Don Quijote*, som blivit oklar i huvudet av riddar-

romaner, Don Silvio av fesagor, vilka under rokokotiden stodo så högt i den läsande allmänhetens gunst.

Att här punkt för punkt bemöta Schücks resonemang tyckes mig knappt löna mödan. Jag skall blott vända mig mot en sak. Schück skriver: »Men man lever icke ostraffat i en småstad som Weimar alldeles utanför de stora världshändelserna; man är ej ostraffat medborgare i en stat av några skånska härads storlek och folkrikedom. I hela sitt liv var Goethe endast fem dagar i Berlin; det stora rörliga livet hade han endast som främling sett i Italien. Hela hans värld var hovcirkeln i Weimar, och i stil härmed är det, som Wilhelm Meisters utdanning till livskonstnär sker på några grevliga slott.» — Tänk då på Schiller, som aldrig varit utom Tyskland och icke heller fått tillfälle att under någon längre tid mottaga intryck av det rörliga livet i Berlin,¹⁾ och på Tegnér, som tillbragte största delen av sitt liv först i Lund, på den tiden »en lärd bondby», sedan i Växiö. Vistandet i Stockholm visade sig föga förmånligt för hans poetiska alstring.

»Wilhelm Meister är märkligt svag för ett aristokratiskt sällskap, även om rangen icke fullt motsvaras av en lika stor själsadel, — också detta en reflex från Weimar.»

För att klart belysa Goethes svaghet för aristokratiskt sällskap under hans utarbetande av Wilhelm Meister ber jag att få anföra följande:

- 1791 påbörjades Wilhelm Meisters Lehrjahre;
- 1797 utkom sista bandet av samma roman;
- 1788 inflyttade f. d. fabriksarbeterskan Christiane Vulpius med en tant och en halvsysster i geheimerådet Goethes hus. Goethe benämnde sitt förhållande till fröken Vulpius samvetsäktenskap;
- 1789 föddes Goethes son August;
- 1806 vigdes paret Goethe i all stillhet i en av Weimars kyrkor; närvarande utom prästen voro blott sonen August och dennes lärare Riemer.

¹⁾ Året 1804 erhöll Schiller en inbjudan att besöka Berlin; han anlände dit 1 maj, mottogs på det hjärtligaste, och de största hedersbetygelser ägnades honom. Han var dock tillbaka i Weimar redan den 21 samma månad. Strax därefter kallades han att bosätta sig i Berlin med de mest lysande förmåner; ett årligt anslag på 3000 taler m. m. Han blev emellertid till sin död kvar i sin blygsammare ställning i Weimar.

Det måste väl medgivas, att Goethe för att ställa sig in hos aristokratien i den lilla staden Weimar bar sig ganska opraktiskt åt. Allt det klander, allt det förtal, all den smädelse, all den gemenhet, som sedan under årtal regnade över paret Goethe kan knappast beskrivas. T. o. m. den behärskade hovdamen fru von Stein gnisslade tänder och bar sig dumt åt.

Men Goethe stod rakryggad och till utseendet oberörd av stormen. Han tänkte antagligen:

»Übers Niederträchtige
Niemand sich beklage!»

Jag tror, att den uppmärksamme läsaren av Wilhelm Meister förgäves skall söka efter något ställe i romanen, där denne i något greveslott visade sig anmärkningsvärt svag för aristokratiskt sällskap. Däremot framhåller Wilhelm på ett ställe rätt entusiastiskt, vilka betydliga medfödda fördelar som komma adeln till del framför de borgerliga, till vilken klass han dock icke utan självkänsla räknade sig.

Man erinre sig den i romanen förekommande nidvisan:

»Ich armer Teufel, Herr Baron,
Beneide Sie um Ihren Stand.»

I det hela är varken greveslottets ägare eller hans gäst baronen av författaren behandlade, så att de imponera, tvärtom.

Redan året 1797 hade Goethe planlagt en fortsättning av Lehrjahre: Wilhelm Meisters Wanderjahre, varpå skulle följa Wilhelm Meisters Meisterjahre. Av dessa utkom blott en svag början av Wanderjahre.

Som avslutning må anföras några omdömen över Lehrjahre, vilka ej överensstämma med Schücks:

Emerson skriver i sin bok Representative men VII: Goethe, or the Writer: »Wilhelm Meister is a novel in every sense, the first of its kind, called by its admirers the only delineation of modern society — as if other novels, those of Scott, for example, dealt with costume and condition, this with the spirit of life. It is a book over which some veil is still drawn. It is read by intelligent persons with wonder and delight. It is preferred by some such to Hamlet, as a work of genius. I suppose no book of this century can compare with it in its delicious sweetness, so new, so provoking to the mind, gratifying with so many and so solid thoughts, just insights into

life and manners and characters; so many hints for the conduct of life. . . .» etc. ett par sidor igenom.

Carlyle, som översatte boken till engelska, skriver i sin essay »Goethe»: »Meister is the mature product of the first genius of our time.»

Den tyske litteraturhistorikern Hermann Hettner, som Schück i sitt arbete på flera ställen citerar, slutar sin långa framställning av Wilhelm Meister, »Goethes egendomligaste och mest personliga diktning» med att anföra Quintilianus' ord, att man kan bedöma en och var på grund av hur mycket Cicero behagar honom. »Auf Goethe und insbesondere auf Wilhelm Meisters Lehrjahre angewendet, wird dieses schönrednerische Wort eine tiefe geschichtliche Wahrheit.» Och till sist citerar han Schillers brev till Goethe av den 19 juni 1795: »Ich möchte mit dem nicht gut Freund sein, der diesen Roman nicht zu schätzen wüsste.»

Om man studerar Briefwechsel zwischen Schiller und Goethe, band 1, ser man på många ställen, med vilken beundran Schiller uttalade sig om Wilhelm Meister, och med vilket livligt deltagande han, allteftersom verket växte fram, bistod Goethe vid utarbetandet därav. Redan när han fått mottaga de två första böckerna tryckta, gav han uttryck åt sin entusiasm, och manuskriptet till de följande böckerna överlämnades därefter åt honom »um anzustreichen, was bedenklich vorkommt.» Sannolikt hade verket ej kommit till avslutning utan Schillers entusiastiska eggelse.

Die Wahlverwandtschaften.

Goethes närmast utgivna roman var Die Wahlverwandtschaften, vilken Schück synes sätta något högre än Wilhelm Meister. Han finner den visserligen »långtrådig» men antyder dock, att andra möjligen ha en annan åsikt om romanen, vilket också är fallet. Vad mig själv beträffar, vet jag knappt någon roman, som så gripit mig som denna. Jag har läst den upprepade gånger. På en resa nedåt Sachsen underlät jag ej att göra en avstickare till Görlitz för att vallfärda till Minna Herzliebs grav, som i likhet med Friederikes av Goetheentusiaster försetts med en minnessten. Brandes omdöme om boken: »Om Goethe sammanträngt innehållet av första hälften av andra bandet, så skulle boken icke blott vara vad den är, ett

mästerverk, utan också ett för den stora mängden högst underhållande och spännande verk.»

Bielschowsky anser emellertid ifrågavarande episod i romanen nödvändig för att fullständiga Ottilies karakteristik. Hettner anser, att romanen »i rikedomen på levande karaktärsteckning och i konstnärlig genomtänktighet är en av Goethes mest betydande skapelser.» »Över dess stora betydelse som konstverk äro alla ense.» För Schück är boken »ett verk av ålderdomens kyla, stelnad lava.» Andra litteraturhistoriker, som säkerligen ägnat Goethe mera djupgående studier, anse, att han i denna roman givit uttryck åt en glödande lidelse, minst lika stark som i Werther. Själv uttalade sig Goethe den 17/1 1830 till Eckermann beträffande Wahlverwandtschaften: »dass darin kein Strich erhalten, der nicht erlebt, aber kein Strich so, wie er erlebt worden.»

Beträffande Wahlverwandtschaften ger Schück (sid. 229) Goethe en skarp tillrättavisning, då han säger: »Hur litet sinne Goethe nu hade för det individuella, röjer sig bäst i de utdrag ur 'Ottilies Tagebuch', som han infogat i romanen. Dessa dagboksanteckningar av en ung flicka, som nyligen sluppit lös ur pensionen, äro i själva verket en samling aforismer av sextioåringen Goethe, och denne synes aldrig hava reflekterat över att en 18 års flicka och en 60 år sman varken tänka eller uttrycka sig lika.» Denna kritik är dock obefogad; i andra delen, kap. 4 av romanen läser man om de i Ottilies dagbok förekommande maximerna: »Weil aber die meisten derselben wohl nicht durch ihre eigene Reflexion entstanden sein können, so ist es wahrscheinlich, dass man ihr irgend ein Heft mitgeteilt, aus dem sie sich, was ihr gemütlich war, ausgeschrieben.»

Sid 222. Om Goethes elegi Alexis und Dora, yttrar sig Schück föga berömande. Han finner den »vanprydd av flera stilrodor, såsom då älskaren utropar, att vågen ljuger, då den speglar himmelns blå i stället för nattens färg(!).» Här ser man tydligen, hur bråttom Schück har haft, när han ögnade igenom denna dikt.

Goethes ord äro dessa:

»Und nun trennt uns die grässliche Flut. Du lügst mir den Himmel,
Welle! dein herrliches Blau ist mir die Farbe der Nacht.»

Alexis mening härmed kan ej vara annan än att, sedan han blivit

skild från sin älskade, finner han allt mörkt och dystert. Våg, ditt härliga blå är för mig nattens färg.

Äro de övriga stilgradorna, som Schück upptäckt i denna dikt, lika med denna, så tror jag, att Schiller i brevet till Goethe av den 18 juni 1796 hade rätt i sitt omdöme: »Gewiss gehört die Elegie unter das Schönste, was Sie gemacht haben; so voll von Einfach ist sie bei einer unergründlichen Tiefe der Empfindung.» Jag själv och säkert många tusende ha läst den upprepade gånger med förtjusning.

På samma sida skriver Schück: »Emellertid hade Goethe nu fått smak för hexameter och pentameter, som föga lämpa sig för tyskt språk, och skrev flera dikter på dessa metra.» Även Tegnér uttalade sig på ett ställe liknande om dessa versslags användning på tyska, men som exempel på Goethes hexameter och pentameter ber jag få anföra de sista verserna av hans elegi Euphrosyne. Han skrev denna under en resa i Schweiz, då han fått underrättelse om att en ung, begåvad skådespelerska, vid vilken han allt från hennes barnaår var fäst med en faders tillgivenhet, och av vilkens utveckling som konstnärinna han väntat sig mycket, avlidit.

»Tiefer liegt die Nacht um mich her, die stürzenden Wasser
Brausen gewaltiger nun neben dem schlüpfrigen Pfad.
Unbezwingliche Trauer befällt mich, entkräftender Jammer,
Und ein moosiger Fels schützet den Sinkenden nur.
Wehmut reisst durch die Saiten der Brust, die nächtlichen Tränen
Fliessen, und über dem Wald kündet der Morgen sich an.

Man kan fråga: finnes det överhuvud på något språk härligare distika än dessa? På samma gång belysa de arten av den marmorkyla i Goethes väsen, varför han blivit så starkt klandrad.

Goethe som skald.

Schücks uppfattning av åtskilliga andra dikter av Goethe skulle även kunna giva anledning till kommentarier, men vi gå till hans slutuppgörelse, *Goethe som skald*, och finna där påståenden, som för en gammal flitig läsare av dennes skrifter förefalla nästan vidunderliga, såsom: »Han skrev väl mycket för hovcirkeln i Weimar; även hans mera betydande alster hava ofta denna doft av kottetidikt.»

Ett exempel på något av hans mera betydande alster med denna doft hade här varit på sin plats. »Wilhelm Meister», som ju Schück för övrigt ej finner vara något betydande alster, har jag redan fritagit från denna obehagliga doft.

Sedan Schück omnämmt hans mångsidiga intresse för vetenskap och konst, påstår han: »Särskilt musikalisk var han däremot icke.»

I Houston Stewart Chamberlains monografi Goethe, Zweite Auflage, sid. 544, heter det: »Mit welchem heiligen Ernst und Kraftaufwand Goethe zu allen Lebenszeiten die bildende Kunst und das Geheimnis ihrer Form bis auf den letzten Grund sich klar zu machen bestrebt war, ist hier und anderwärts genügend erörtert worden; doch auch um die Technik der Musik hat er sich viel eingehender bemüht, als die meisten ahnen. Aus eigener Praxis kannte er das Clavicembalo und das Violoncell; noch 1774 wird bewundernd gemeldet: 'Goethe accompagne le clavecin de Madame [Maximiliane Brentano] avec la basse'; und seine ausgesprochene Vorliebe für Streichquartette beweist den Besitz eines feingebildeten Gehörs.» Därtill övade han i sin ungdom sång och flöjt. På sidorna 544—551 påvisar Chamberlain ingående, vilken stor inverkan de sköna konsterna, i första rummet musiken, utövat på hans diktning.

Den flitige Goetheskribenten Wilhelm Bode har utgivit ett arbete: Die Tonkunst in Goethes Leben, Berlin 1912, 2 band av tillsammans 689 sidor.

Schück: »Episk talang ägde han knappast. Han kunde icke berättas, och hans episka uppfinningsförmåga var ej stor. Större var han som dramatiker. Trots de formella bristerna i hans ungdomsstycken röja dessa dock stora dramatiska anlag, men dessa förkvävdes, och hans senare stycken blevo ej, vad man kunnat vänta.»

Jag får erkänna, att jag icke kan finna någon förklaring till detta uttalande, om icke att Schück haft en överhängande brådska att komma till slut med vad han hade att säga om Goethe, i synnerhet som det i vissa punkter strider mot vad han själv uttalat på andra ställen. Ingenstädes har han i sitt arbete angivit några motiv för detta för Goethes skaldeanseende i Sverige nära nog förkrossande omdöme, allra minst i sina välskrivna analyser av Hermann und Dorothea, Iphigenie, Tasso, Egmont m. fl. Vad Goethe som epiker beträffar, har Schück på sidan 224 betecknat Hermann und Dorothea samt

balladerna såsom tillhörande höjdpunkten av hans poetiska skaparkraft. Detta innebär kanske ej så mycket, men även om han underkänner Hermann und Dorothea¹⁾, måste han dock här ha undantagit balladerna, vilka han själv (på sid. 223) betecknat som »epos in nuce» och »rena mästerstycken». En sak bevisa dessa ballader: att Goethe, trots Schück, verkligen kunde berätta, att han till och med i detta hänseende var en mästare, som söker sin like.

Vad Goethe som dramatiker beträffar, borde Schück bland de arbeten, som skrevos, »sedan hans dramatiska anlag förkvävts», såsom ej fullt värdelöst ha undantagit Iphigenie, som han själv på sidan 224 betecknat som ett stort konstverk. Hippolyte Taine satte intet modernt konstverk över detta drama (Brandes).

Då Schück i detta sammanhang även nämner Faust, har han om detta verk intet annat att säga än att »det kan ifrågasättas, huruvida Faust kan betraktas som ett drama i vanlig mening», varav skulle följa, att det ej kan hänföras till någon bestämd diktart. Jag är ej fullt på det klara med om han därigenom velat undantaga dikten Faust från det nedgörande omdöme, som han just fällt över Goethes dramatiska produktion, eller om, såsom det uppfattats av någon bland hans recensenter, Faust härigenom karakteriseras som en misslyckad komposition. Då det emellertid här rör sig om ett slutpåstående om Goethes hela skaldskap, så gör detta Schücks uttalande intryck av att snarare vara en bagatellisering av diktverket Faust än motsatsen.

För min enskilda del finner jag det tämligen likgiltigt, huruvida Faust kan betraktas som ett »drama i vanlig mening» eller ej. Visserligen kan Faust icke i egenskap av helgjutet konstverk jämföras med t. ex. Dantes Divina Comedia; men genom sitt oändligt djupa innehåll och sina rika poetiska skönheter skall Goethes drama alltid räknas till de allra högsta diktverken inom världslitteraturen. Och den meningen är säkert allmän, att om Goethe ej skrivit mer än detta verk, vore han dock värdig att sättas bland de yppersta.

»Och kvick var Goethe till sist icke.» Det vore lätt att ur hans

¹⁾ Geijer har dock i Den blå boken (sid. 16—17) på rena allvaret jämfört Goethes epos Hermann und Dorothea med Homeros'. Båda verken, det borgerliga likaväl som det heroiska, finner han beundransvärda.

skrifter citera hundratals ställen, som visa, att Goethe kunde vara blixtrande kvick. Jag inskränker mig till att hänvisa till Gleims berättelse (se sidan 50).

»Särskilt välljudande är hans språk icke, ty — som sagt — han var icke musikalisk.»

»Såsom författare i allmänhet är han mycket ojämn.»

Detta kan sägas om nästan alla författare.

»För större arbeten ägde han ej nog uthållighet.»

Han arbetade dock på Faust i 60 år, på Egmont i 14 år, på Tasso i 9 år, på Wilhelm Meister i nära 20. Och hur många år kastade han ej bort på sin färglära! Detta var nu en gång hans arbetsmetod, vilken, som Schück påpekar, ofta blev ofördelaktig för enhetligheten i somliga av hans arbeten, men hans uthållighet var ju utomordentlig.

Schück antyder, att Goethe ej skrivit så, att han kan förstås av ett större publikum.

Detta är något, som ej är lätt att bevisa. Själv läste jag Goethe redan under skoltiden, då åtminstone en rätt otränad läsare, och dock ej utan behållning. För den stora publik, som läser böcker som tidsfördriv, lämpar sig ej Goethe. Den, som skall läsa denne, bör ej ha bråttom. En sak är viss: Goethes Werke har utkommit i en oerhörd mängd upplagor. I allt betalade Cottas förlag under åren 1795—1832 till Goethe 401.090 mark i nu gällande mynt, och från 1832 till 1865 utbetalte samma firma till arvingarna 464.474 mark. Sedan tryckningen blivit fri, kappades bokförläggare att ge ut Goetheupplagor. Enligt den i Goethe-Jahrbuch, band 34, meddelade bibliografin voro under året 1913 icke mindre än fem fullständiga upplagor av Goethes verk under utgivning. Däribland var även den stora monumentala Weimarupplagan i 143 band, varav de sista utkommo under kriget. Denna lär redan trots sin storlek vara utsåld. Den s. k. Volk-Goethe, som under 1912—1914 utgavs av Goethe-Gesellschaft i icke mindre än 70.000 exemplar och till det billiga priset av sex mark för sex prydliga pappband, är enligt en uppgift i en antikvitetskatalog nu för länge sedan utsåld och sönderläst, och vackra exemplar därav mycket eftersökta.

Men en ljuspunkt har dock Schück funnit i Goethes diktning, nämligen hans lyrik. Denna ger han sina högsta lovord, och hans sätt att citera är på detta område beundransvärt.

Goethe och religionen.

Goethe har i sin diktning, i brev och under personliga samtal hundratals, kanske tusentals gånger uttalat sig om religionen, ofta i olika riktningar, och det är nog ej lätt att i korthet redogöra för hans ställning i detta avseende. Volymer ha skrivits härom. Han har också varit utsatt för de hätskaste, de hatfullaste anfall för sin religionsfientlighet, men från annat håll har han prisats som en djupt religiös natur. Atterbom, som var en stor Goethebeundrare, har i en artikel, Goethe och kristendomen, intagen i Litterära karakteristiker, del 2, ägnat honom ett varmt försvar mot dem, som beskyllt honom för religionsfientlighet. Att Goethe aldrig slöt sig till något religiöst samfund, är ett faktum.

Ur Schücks kortfattade redogörelse för Goethes ställning till religionen lämnas här en axplockning: »För religionen stod han under hela sitt liv tämligen främmande.» »Så vitt man vet, genomgick han ej heller några smärtsamma kriser.» — »Visserligen yttrar han sig i regeln vördnadsfullt om religionen, och han var för stor poet för att sakna religiös känsla, men de religiösa dogmerna intresserade honom icke alls.» Man finner härav, att Schück gentemot Goethe tycks intaga en rättrogen ståndpunkt och hålla på dogmerna. Med andra författares religiösa uppfattning går han ej så strängt till rätta. Byron och Shelley, som väl icke heller kunna anses mönstergillt dogmtrogna, låter han i detta avseende passera utan anmärkning. Då Goethe i ett av Schücks anförda citat yttrat, »att en duktig karl, som dagligen måste sträva, kämpa och arbeta, lämnar den kommande världen åt sitt värde och är verksam och nyttig i denna,» anmärker han, »att en dylik religion förefaller visserligen att stå nära gränsen av ingen religion alls.»

I en uppsats av professor Böök i Svenska Dagbladet av den 22 mars 1926, »Goethe, Schiller och Eckermann», finner man följande uttalande: »Goethes religion är i stora drag densamma som Tegnér's, Geijers eller Viktor Rydbergs. Den får hos de olika individualiteterna skiftande utformningar, och den är så föga dogmatisk, att den med lätthet kan ge plats åt personliga erfarenheter och behov; men andan är en.»

Detta tyckes mig komma sanningen betydligt närmare än vad Schück haft att anföra, vilket verkar ensidigt och för övrigt är gammalmodigt. För 75 å 100 år sedan var detta nämligen vanligt tal; nu höres det så gott som aldrig.

Goethe som människa.

Som människa tillerkänner Schück Goethe flera vackra egenskaper, och man märker här en uppriktig strävan att göra honom rättvisa. Han framhåller, att Goethe mera än de flesta fyllde det vanliga borgerliga måttet på en intellektuellt och moraliskt betydande personlighet. Då han säger, att »så storslagen Goethes personlighet än var, funnos stora vidder, som lågo utanför denna. Människo-idealet har han därför knappast nått», så är detta något, som han hade gemensamt med alla andra dödliga, även de största. Ett ideal strävar man efter men når det aldrig.

Han erkänner, att Goethe ej var utsvävande, ej liderlig i sin erotik, att han var en plikttrogen ämbetsman, att han ej nedlät sig till intriger, att han icke var hätsk, icke närig, icke smäsinnad. Till denna lista kunde dock läggas ytterligare några vackra drag, såsom att han ej var avundsam eller misstänksam, att han aldrig smickrade, att han visade sig hjälpsam mot behövande, att han var en god son och en trogen vän. Men allt detta kan man också finna hos en hygglig vardagsmänniska, och till övermänniskorna räknar Schück näppeligen Goethe.

Vad Schück bland hans karaktärsegenskaper finner mest anmärkningsvärt, synes dock vara hans mycket framträdande egoism. Åtminstone omnämnes denna på särdeles många ställen. När han karakteriserar Schiller, drar han på sidorna 136 och 245 fram Goethes själviskhet, och på sidan 542 säger han på tal om Byron, att själviskhet är grunddraget hos Goethe etc. etc.

Mycket har blivit skrivet om Goethes själviskhet ända från den tid han utnämndes till geheimeråd och minister intill våra dagar; men det märkliga är, att man aldrig, efter vad jag kunnat finna, varken hos Schück eller på annat håll, hört omtalas något tillfälle, då denna utpräglade själviskhet trädde i dagen. Strax efter det han nått ovannämnda höga ställning, skrev Wieland i ett brev: »Härvarande människors hat mot Goethe, som i grund och botten aldrig gjort en själ något ont, har, sedan han fått titeln geheimeråd, stigit till en höjd, som gränsar till stilla raseri.» Och i en föreläsning om Goethe, hållen som inledning till föreläsningarna i Uppsala v. t. 1853, har Goetheentusiasterna Bernhard Elis Malmström uttalat sig sålunda: »Sällsamt är även, att detta hat ännu kan fortleva, sedan dess närmaste grunder för länge sedan upphört» (se samlade skrif-

ter, del 8, sid. 286). Hela denna föreläsning utgör ett försvar mot de många tillvitelser, för vilka Goethe varit utsatt, och ej minst mot hans påstådda egoism.

Sanningen torde vara, att Goethe var självisk i samma mån, som de flesta andra människor äro själviska. Och vilken människa är fri från själviskhet? En viss grad därav är nödvändig för var och en för att kunna existera. De, som veta sig betyda något för kulturen och för samhället, ha knappast rättighet att i varje fall träda tillbaka till förmån för en annan person.

Den största egoism, som jag kan erinra mig ha hört omtalas från Goethes sida, visade han mot Eckermann. Denne märklige man, som genom sin begåvning, personlighet och hela läggning var särskilt danad och utrustad att bli Goethes medarbetare vid ordnandet av hans skrifter m. m., kom självmant till Goethe, just när han behövdes som bäst. Han blev denne en ovärderlig hjälp, och Goethe släppte honom ej ifrån sig, även då samme Eckermann hade fått sig erbjuden en betydligt fördelaktigare anställning. Han blev Goethes vän och förtroliga umgänge och var en trägen gäst vid hans bord under de sista åtta åren. Goethe skaffade honom doktorstitel, men trots allt detta såg han kanske dock mera på sin egen fördel än på Eckermanns. Att så skedde, blev dock av den största betydelse ej allenast för Goethe utan för hela tyska litteraturen. Om Eckermann hade kommit i en annan, bättre ekonomisk ställning, skulle han säkerligen nu ha varit glömd. Han saknade originalitet som skriftställare och skald. Då han kvarstannade hos Goethe, blev han i tillfälle att skriva sina »Gespräche mit Goethe», ett odödligt arbete, som av Nietzsche t. o. m. betecknades som »das beste deutsche Buch, das es gibt». Det är egendomligt, att Schück icke har haft ett ord att säga om dessa Eckermanns Gespräche, vilka äro så ovärderliga för kändedomen om Goethes personlighet och som i litterärt värde kunna likställas med många av Goethes egna arbeten. Den bild, som i den Illustrerade Litteraturhistorien uppgives föreställa Goethe och Eckermann, föreställer i stället Goethe och hans privatsekreterare John.

Som sagt, egoismen fanns hos Goethe, men av allt att döma icke i anmärkningsvärt hög grad. Att han, då han fått fast fot i Weimar, till flera befordringslustiga Weimarbors förfargelse skaffade sin vän Herder en hög plats vid hovet därstädes, var långtifrån

egoistiskt. Herder var en stor ande men av ett ovanligt retligt lynne, med vilket Goethe fått göra grundlig bekantskap under den tid av ett halvt år, som de voro tillsammans i Strassburg. Herder hade opererats för en ögonåkomma; Goethe besökte honom dagligen, säkert till stor fördel för sin utveckling som skald, men han fick därunder lida mycket under Herders ständiga sarkasmer och översitteri. Han hade sålunda anledning att frukta obehag av deras sammanvaro i Weimar, och obehag kom honom också därav till del, säkert mer än han kunnat ana.

Ej heller var det egoistiskt av honom, att han, såsom Schück på sidan 240 omtalar, genom sitt förord åstadkom, att Schiller kallades till professor i Jena, då denne ju var den ende skald, som kunde göra honom det första rummet på tyska parnassen stridigt. Jag är icke fullt säker på att Schiller skulle ha handlat på samma sätt, om förhållandet hade varit omvänt.

Slutligen var det ej egoistiskt av Goethe, när han sista natten före sin död lät sin gamle tjänare, uttröttad av flera dygns vakande, vila ut i geheimerådssängen, medan han själv satt i länstolen. Jag skulle ännu kunna ge en hel del exempel på tillfällen, då Goethe visade sig som motsatsen till egoist.

Ett starkt klander har riktats mot Goethe för hans brist på fosterlandskärlek och hans egendomliga intresselöshet för politiken, särskilt under Tysklands befrielsekrig, så mycket märkligare, om man tar i betraktande alla de lidanden och alla de förödmjukelser, för vilka särskilt under året 1806, men även följande år, fustendömet Sachsen-Weimar och dess hertig voro utsatta. Efter tyskarnas nederlag vid Jena 1806 räddades denna stad med knapp nöd från fullständig förstörelse, och Weimar utsattes för plundring. Vilda soldater inträngde med svärdet i hand i Goethes hem och hotade honom till och med till livet, men han räddades av Christiane, som behjärtat kastade sig emellan och utlämnade några silverpjäser för att blidka sällarna (se Brandes 2, sid. 233—241, 158—9). Som en tacksamhetsgård för Christianes uppträdande vid detta tillfälle lät Goethe strax efter viga sig vid henne, vilken handling i Weimar och i hela Tyskland blev mera klandrad än allt, vad han förut i hela sitt liv tillätit sig. Det måste väl dock erkännas, att om Goethe mot sin egen natur och begåvning i likhet med Dante lidelsefullt kastat sig på politiken, han därmed sannolikt skulle ha

uträttat ganska litet, vilket väl också var fallet med Dante; många av hans mästerverk skulle ha blivit oskrivna. För litteraturens skull måste man vara glad, att Goethe hade förmågan att isolera sig i sin inre värld. Det var möjligen något hos honom, som påminde om Archimedes' »rör ej mina cirklar.»

Ingen författare i världslitteraturen har varit mer häcklad än Goethe (möjligen Byron under en kortare period). Men det tillhörde hans levnadskonst att låtsa om ingenting, om han också mången gång kände det bittert nog. Under de sista årtiondena ha äntligen dessa fientliga röster nära nog tystnat. I länder, där tysk tunga talas, hedra framstående män från alla politiska läger och tillhörande alla folkklasser honom som Tysklands störste son, och de erkänna hos honom med tacksamhet hans alltigenom tyska sinnelag.

Men att Goethe som alla andra människor hade sina fel och svagheter, kan ingen förneka, och det finns knappast någon anledning att beklaga detta faktum, då hans mänsklighet härigenom trädde så mycket starkare i dagen. En personlighet, som i likhet med Goethe med sina stora egenskaper dock är och förblir en människa, och för vilken intet mänskligt är främmande, torde kunna anses som en mera intressant företeelse, än om han varit inkarnationen av alla mänskliga dygder.

För vad Schück anført av hans sämre egenskaper, kan man i flera fall åtminstone i någon mån finna förklaring eller ursäkt. På sid. 235 läses: »Han var ej alldeles fri från en något överdriven vördnad för förnämhet och en viss smak för etiketten — drag, som smakade något av parveny.»

Djup vördnad för furstliga personer hörde till tidens goda ton, och Goethe var hovman. När han kom till Weimar hade han ej fullt kommit ifrån den natur av otämd björn, som han tillskriver sig i dikten »Lilis Park». I ett brev till sin vän Zimmermann, den berömde läkaren, berättar fru von Stein, hur Goethe en kväll ungefär ett halvt år efter sin ditkomst var på besök hos henne och helt plötsligt började kalla henne »du». I den vänligaste ton i världen uppmanade hon honom att ej vänja sig vid detta. »Då springer han vild upp från kanapén, säger: 'Jag måste bort!', löper ett par gånger av och an för att söka sin käpp, finner den icke, ger sig i väg ut genom dörren utan avsked, utan godnatt. Först efter åtta dagar kom han tillbaka och då med ett övermått av kärlek.»

Det var nog fru von Stein, som tog på sig besväret att uppfostra honom till hovman. En gång vid äldre år, berättas det, då han vistades vid badet i Teplitz, kommo han och Beethoven gående och mötte helt oväntat det kejsrerliga hovet, en hel svärm. Goethe gick genast åt sidan och lät, djupt bugande, sällskapet passera. Beethoven gick lugnt sin väg fram, som om intet hade hänt, och läxade sedan upp Goethe: »Två sådana karlar som vi borde känna vårt värde.» Beethoven hade ej gått i fru von Steins skola.

Så långt kom det dock aldrig med Goethe, att han helt upphörde med att tala frankfurterdialekt. När han en gång på äldre dar i sitt hem hade fått ett besök av furstliga personer, som lyckönskade honom på hans födelsedag, öppnade han plötsligt dörren till angränsande rum och ropade på ren frankfurtska till sin son: »August, der König von Bayern will ä Glas Wasser habbe!» — Även Schiller talade gärna sin hemorts dialekt.

Etiketten höll Goethe styvt på. Han titulerade i det oändliga höga och låga i tal och i skrift. — Schiller blev hans intimaste vän. Otaliga brev sändes mellan Weimar och Jena och långa brev. Än var Goethe Schillers gäst för några dagar, än tvärtom. Och de hade långa samtal ofta till sent på kvällen och hade det säkert trevligt tillsammans, vare sig de smidde ihop dessa giftiga xenier, vilka icke hade beräknad verkan på allmänheten utan i stället skaffade dem, i synnerhet Goethe, många nya fiender, eller de ägnade sig åt ett mera fruktbarande tankeutbyte; men att föreslå bortläggande av titlarna föll aldrig Goethe in. — Goethe lade dock senare, några år efter Schillers död, bort titlarna med en annan god vän, kompositören Zelter, i ett brev från året 1812, detta som ett uttryck av sin medkänsla för dennes sorg vid förlusten av en son, som tagit livet av sig. Vännerna hade emellertid redan sinsemellan växlat 186 brev, innan detta skedde (deras brevväxling omfattar 855 brev — hela sex volymer. — Ny upplaga utkom under kriget).

Märkligt är i nämnda brev Goethes uttalande rörande självmord: »Wenn das taedium vitae den Menschen ergreift, so ist er nur zu bedauern, nicht zu schelten. Dass alle Symptome dieser wunderlichen, so natürlichen als unnatürlichen Krankheit auch einmal mein Innerstes durchrast haben, daran lässt Werther wohl niemand zweifeln. Ich weiss recht gut, was es mich für Entschlüsse und Anstrengungen kostete, damals den Wellen des Todes zu entkommen, so wie ich

mich aus manchem spätem Schiffbruch auch mühsam rettete und mühselig erhalte.» Så skriver »lyckoprinsen» Goethe!

Men »något av parveny» fanns det absolut icke hos honom. Den 26 september 1827 uttalade han sig till Eckermann: »Jag hade aldrig mycken respekt för blott furstlighet som sådan, om icke tillika en duktig människonatur och ett duktigt människovärde funnos bakom. Jag kände mig så väl i mitt eget skinn, att om man hade gjort mig till furste, skulle jag ej ha funnit det särdeles märkvärdigt. Då man gav mig adelsdiplomet, trodde många, att jag därigenom skulle känna mig upphöjd. Men, oss emellan, det var för mig ingenting, alls ingenting. Vi frankfurterpatricier ansågo oss alltid lika goda som adeln; och då jag hade adelsdiplomet i händerna, upptog det icke mer mina tankar, än om jag länge hade ägt det». Det kan dock ej förnekas, att han någon gång visade väl stor vördnad för furstliga personer, även när icke något särdeles dugande låg bakom, men det hände nog lika ofta, att män och kvinnor av mindre hög rang blevo av honom överskattade.

Schück fortsätter: »För plebs hyste han en odelad ringaktning, och dess bifall var honom likgiltigt.» Detta är sant, men man kan tillägga, att han alltid med aktning och välvilja bemötte gott och hyggligt folk även ur de lägsta samhällsklasserna.

»Få författare ha mindre än han skrivit för publiken.» Detta är också sant, men därav följer ej, att vad han skrev icke i många fall skulle kunna förstås av en större publik. När vad som porlade fram ur hans rika poetiska källåder vann publikens bifall, kände han sig naturligtvis glad och belåten, men det föll honom aldrig in att forma sina arbeten efter publikens smak. Ej heller skrev han för att vinna hovets bifall, då en ej obetydlig del av samma hov utgjordes av ovänner och avundsmän, som blott sökte förtala och nedsätta honom. Kort sagt, han följde obetingat sin genius både i skrift och handling, även om han därigenom utsatte sig för menige mans och sina bästa vänners klander, såsom t. ex. genom sitt förhållande till Christiane Vulpius. Hans politik var alltid att icke låtsas lägga märke till sina vedersakare, ej ens försvara sig mot en förolämpning från deras sida; och — detta var något stort hos honom — det finnes intet exempel på att han någonsin försökt ta hämnd på dessa eller göra dem någon skada tillbaka.

Ej ens sin egen furste Carl Augusts litterära smak fogade han

sig efter. Däremot var han hovets rolighetsminister, innan han blev statsminister, och vid otaliga fester, tillställningar och upptåg klingade hans lyra. Mängder av tillfällighetsvers strödde han kring sig. Men bland dessa fanns mycket av bestående värde, och på det hela taget intaga de ej någon skrymmande plats bland hans »sämtliche Werke». I ett brev till Tegnér skrev Brinkman (året 1822): »Jag för min del ville ej sakna ett enda av Goethes eller Herders små saker uti samlingen av deras verk.»

Goethes höga uppskattning av personligheten såsom det högsta målet för mänskligt strävande finner ej obetingat erkännande hos Schück. På sidan 195 säger han: »Goethes humanism avsåg också i främsta rummet icke mänskligheten utan hans egen personlighet. Det var denna, som skulle luttras och förädlas. Men hur högt man än må sätta ett dylikt mål, är det dock i grunden själviskt, och det lider därför av samma brist som all själviskhet — det låder något smått vid det.»

Schück anför därefter ett venetianskt epigram, som han anser utgöra Goethes deklaration av sitt livsideal, vilket skulle vara: åtnjutande av bostad, kläder, mat, dryck, vänner och kvinnokärlek samt därutöver bildning, konstsinne, anseende och inflytande. Om man uppmärksamtläser igenom denna lilla dikt, skall man näppeligen finna något om Goethes livsideal. Han uppräknar vad han behöver till livets uppehälle — »Mässiges braucht er, doch viel» — och nämner därutöver några andliga förmåner, som likaledes rikligt fallit på hans lott; och han tackar i första hand gudarne men sedan sin furste Carl August, vilka givit honom allt detta och ändå mycket mera. Saken är nämligen den, att nämnda epigram 34 a hör ihop med det därpå följande 34 b, och båda tillsammans utgöra ett tacksamhetsuttalande till hans furstlige vän. Hedrande för Goethe är den frånvaro av allt smicker, som utmärker denna hyllningsdikt.

Om det nu var själviskhet hos Goethe, att han sökt forma sig till en bättre människa, så var det åtminstone en ganska fin sort av själviskhet.

Såsom Schück på sidan 194 omtalar, hade Goethe kommit till en rätt mörk åskådning rörande massans utvecklingsmöjlighet att bli en vis, klok och lycklig mänsklighet. Att ägna sig åt vad Strind-

berg vid ett tillfälle kallade »världsförbättrarebråket» ansåg han därför fruktlöst. Däremot hade han funnit, att ett stort antal individer av mänskligheten icke voro omöjliga; och speciellt om sig själv kände han, att han med framgång kunde arbeta på sin egen andliga utveckling. Om han också hade ofantligt mycket annat att sysselsätta sig med än sitt eget jag, låg honom detta hans strävande särskilt om hjärtat; men det var ej för att yvas över sina medmänniskor eller för att vinna ära. Liksom en man, vilken genom livslångt, tråget arbete samlat sig en stor förmögenhet, slutligen genom kloka bestämmelser gör denna under sekler fruktbarande för mänskligheten, så var det med Goethe men i oändligt mycket högre grad. I sina skrifter och under personliga samtal lät han resultaten av sin levnadskonst stråla ut till alla, som härför voro mottagliga. Man finner hos honom tusentals vishetsord, som äro ägnade att hjälpa ett människobarn att komma till klarhet med sig själv. Tänk blott på den så ofta citerade strofen:

Willst du immer weiter schweifen?
Sieh, das Gute liegt so nah!
Lerne nur das Glück ergreifen,
Denn das Glück ist immer da!

Den nuvarande tyska nationen ser i Goethe en stor människa, som gav exempel på en högre mänsklighet, något som man tillerkänner nästan lika stor betydelse som hans skaldskap. Exemplet utövar en stor makt, verkar starkare än allt vad förmaningar heter.

Om Walter Scott säger Schück (sid. 426): »Man kan säga, att han i varje tum var typen av en brittisk gentleman. Såsom vi minnas, hade Goethe skrivit: 'Höchstes Glück der Erdenkinder sei nur die Persönlichkeit!' Men det synes mig tvivelaktigt, vilket ideal som står högst, olympierns eller gentlemannens. Goethe hade sökt att nå det förra, Walter Scott det senare. Ytterst beror det väl på ens egen läggning, vilkendera typen man föredrar. Men i varje fall var Walter Scotts ideal mera nationellt, kanske också mera verkligt human, mindre kyligt och mindre intelligensaristokratiskt.» Jag erkänner, att jag ej förstår detta. Varken gentlemenskap eller personlighet kan väl anses vara ideal. Slår man upp Nordisk Familjebok, läser man: »Gentleman, en person, som i fråga om vanor, dräkt,

uttryckssätt och i allmänhet yttre uppträdande skickar sig på ett sådant sätt, som brukar iakttagas i högre samhällsklasser; en man, som, tillhörande vilken samhällsklass som helst, äger god uppfostran samt utmärker sig genom hederskänsla, finkänslighet och överhuvud ett ädelt sinnelag.» Men att dessa inre fina egenskaper tydligen icke äro absolut nödvändiga, för att en person skall få anseende som brittisk gentleman, framgår därav, att Georg IV av England allmänt ansågs som »the first gentleman of Europe till följd av sin prydlighet i dräkt och later», ehuru han hejdlöst hängav sig åt dryckenskap, spel och andra utsvävningar.

Enligt ovan anförda källa är personlighet »en till aktuell person utvecklad varelse, varvid särskilt betonas personens egenskap av att å ena sidan vara individuellt utpräglad, å den andra vara konsekvent i sitt handlande. En människa säges sålunda vara en verklig personlighet, då hon är olik den stora massan och är en självständig karaktär. I denna bemärkelse är det en av uppfostrans viktigaste uppgifter att utveckla den unge till en personlighet.» Begreppen gentleman och personlighet falla således icke helt och hållet utanför varandra. Walter Scott var tydligen en personlighet av första rang, Goethe var till sin hållning en gentleman, och allra minst förnekade han sig som sådan i avseende på de inre, fina gentlemannaegenskaperna. Däremot visade han icke alltid i högre grad förbindlighet mot uppvaktande främlingar, mot vilka han mången gång intog en icke blott imponerande utan rentav stram hållning, varför han fick sig tilldelat det halvt ironiska epitetet »olympiern»; men detta var till självförsvar, för att ej för mycket bli oroad av nyfikna.

Då nu Goethe säger: »Höchstes Glück der Erdenkinder sei nur die Persönlichkeit!» (Högsta lycka för en människa må blott personligheten vara), antar jag, att han ej kan mena annat, än att den högsta lyckan för en dödlig är att vara en utpräglad individ, som har fått sin största möjliga utveckling i den riktning hans anlag och begåvning utvisa, och som har intagit en bestämd ställning i livet, »i med- och motgång lika».

Men att han emellertid själv var fullt medveten om att hövlighet och förbindlighet är något, som bland människor i allmänhet står i högre kurs än egenskaper, som höra under personligheten, framgår bland annat av följande »zahme Xenie»:

Ohne Umschweife
Begreife
Was dich mit der Welt entzweit!
Nicht will sie Gemüt, will Höflichkeit.

Gemüt är här något hos personligheten, Höflichkeit hör till gentlemanskapet. Gemüt efter den betydelse Goethe här ger ordet är en andens rikedom, som kan förekomma hos hög och låg (dock ej så synnerligen allmänt), hövlighet är småmynt, som alla kunna och böra vara frikostiga med.

Det är nu mer än 150 år sedan Werther utkom, och snart kan man fira 100-årsdagen av Goethes död. Vid denna tid bör domen över honom ha hunnit stadga sig. Den kulturbärande delen av de tysktalande folken ser i honom Tysklands störste son, sätter honom över Luther, Fredrik den store, Bismarck.

Georg Brandes säger i sin monografi: »Hans rykte har gått över jorden och kan betecknas som oomkullkastligt. Han har inträtt i den lilla falangen av jordens allra yppersta andar.»

Detta kommer utan tvivel att bliva framtidens dom och säkerligen i ännu högre grad än hittills. Ju mer man fördjupar sig i Goethe, dess mer gripes man av beundran för denne väldige ande.

Några uttalanden om Goethe av hans samtida.

Friedrich von Schiller.

Att Goethe av sina samtida bedömdes på de mest olika sätt, är ej underligt, då sådant kunde ske av samma person vid olika tillfällen. Schiller skrev i ett brev av den 2 februari 1789 till sin vän Körner (frihetsskaldens fader) följande: »Att ofta vara tillsammans med Goethe skulle göra mig olycklig. Ej ens åt sina vänner ger han sig helt. Man kan ej få något fast grepp på honom. Jag tror, att han är en egoist i ovanlig grad. Han äger talangen att fångsla människor och att genom små och stora uppmärksamheter visa sig förbindlig, men han vet alltid att hålla sig själv fri. Han förstår att i hög grad göra sig gällande men blott som en gud utan att giva sig själv; detta synes mig som ett konsekvent och planmässigt handlingsätt, helt beräknat på tillfredsställandet av hans egenkärlek. Ett sådant väsen borde människorna ej tåla i sin närhet. För mig är han därför förhatlig, ehuru jag av hela mitt hjärta älskar hans ande och tänker stort om honom.»

Ungefär tio år senare har Schiller i ett brev av den 23 november 1800 till grevinnan Schimmelmann uttalat ett helt annat omdöme. Efter att ha skildrat Goethe som skald och forskare fortsätter han: »Men det är icke dessa hans andes stora företräden, som binda mig vid honom. Om han icke som människa för mig hade det största värde av alla, som jag någonsin personligen har lärt känna, så skulle jag beundra hans snille blott på avstånd. Jag kan säga, att jag under de sex år jag levat tillsammans med honom icke ett ögonblick tagit fel på hans karaktär. Han har en hög sanning och hederlighet i sin natur och det högsta allvar för det rätta och goda.»

Christoph Martin Wieland.

Vilket fascinerande intryck Goethe under tidigare år kunde göra på sin omgivning, finner man av följande utdrag ur en dikt av Wieland »An Psyche» från 1776, andra året efter Goethes ankomst till Weimar:

Und als wir nun so um und um
 Eins in dem andern glücklich waren
 Wie Geister im Elysium:
 Auf einmal stand in unsrer Mitten
 Ein Zaubrer! — Aber denke nicht,
 Er kam mit unglückschwangerm Gesicht
 Auf einem Drachen angeritten!
 Ein schöner Hexenmeister es war
 Mit einem schwarzen Augenpaar,
 Zaubernden Augen voll Götterblicken,
 Gleich mächtig zu töten und zu entzücken,
 So trat er unter uns, herrlich und hehr,
 Ein echter Geisterkönig, daher.

So hat sich nie in Gottes Welt
 Ein Menschensohn uns dargestellt,
 Der alle Güte und alle Gewalt
 Der Menschheit so in sich vereinigt,
 So feines Gold, ganz innrer Gehalt,
 Von fremden Schlacken so ganz gereinigt!

J. W. L. Gleim.

I *Goethe aus näherm persönlichen Umgange dargestellt* von J. Falk, Leipzig 1832, sid. 139 läser man följande skildring från Goethes tidigare vistelse i Weimar (juni 1777):

»Kort efter det Goethe hade skrivit sin Werther», berättade den gamle ärevördige Gleim, »kom jag till Weimar och ville lära känna honom. Jag var på aftonen bjuden till ett samkväm hos hertiginnan Amalie, och man sade, att även Goethe senare skulle komma. Som litterär nyhet hade jag medtagit senaste Göttinger Musenalmanach, varur jag meddelade sällskapet ett och annat. Under det jag ännu läste, hade en ung man, som jag knappt lade märke till, med stövlar och sporrar och en kort grön uppslagen jaktrock ankommit och blandat sig med de övriga åhörarna. Han satt mitt emot mig och hörde mycket uppmärksamt på. Utom ett par svartglänsande italienska ögon fann jag intet påfallande hos honom. Men det var sörjt för att jag snart skulle lära känna honom närmare. Under en liten paus nämligen, då några herrar och damer uttalade

sina omdömen om det lästa, berömde ett men klandrade ett annat, reste sig jägaren — ty för en sådan hade jag från början hållit honom — från sin stol, tog ordet och erbjöd sig med en förbindlig bugning att, om det så behagade mig, omväxla med mig i föreläsandet en stund efter annan, på det att jag ej skulle tröttna för mycket. Jag kunde ej underlåta att antaga detta hövliga erbjudande och räckte honom genast boken. Men Apollo och de nio muserna, de tre gracerna icke till förglömmades, vad har jag då ej fått höra!

I början gick det visserligen ganska drägligt:

'Die Zephyr'n lauschten

Die Bäche rauschten,

Die Sonne

Verbreitet ihr Licht mit Wonne.'

Även de något kraftigare anrättningarna av Voss, Leopold Stolberg, Bürger föredrogos, så att ingen kunde klaga däröver. Men på en gång var det, som om övermodets demon hade helt fått föreläsaren i sitt våld, och jag trodde mig se 'den vilde jägaren' livslevande för mig. Han läste dikter, som alls inte stodo i almanackan, han kom in i alla möjliga tonarter och maner. Hexameter, jamber, knittelvers och vad han fick tag i, allt huller om buller, som om han skakade det ur sig.

Vilken humor utvecklade han icke denna afton! Emellanåt kommo så präktiga, ehuru flyktigt framkastade tankar, att de författare, som han tillskrev dem, hade bort tacka Gud på sina bara knän, om något dylikt hade fallit dem in vid deras skrivbord. Så snart man kommit på det klara med skämtet, utbredde sig en allmän glättighet bland de närvarande. Han hade något att säga om dem alla. Även mitt mecenatskap, som jag av gammalt hållit för en plikt mot unga, lärda diktare och konstnärer, så mycket han å ena sidan berömde detsamma, så glömde han ej att å andra sidan ge mig ett litet hugg för att jag ibland tagit miste på de individer, vilka jag låtit detta understöd komma till del. Därvid liknade han mig i en liten extempore diktad fabel vitsigt nog vid en from och övermåttan tålig kalkonhöna(!), som ligger och kläcker ut egna och främmande ägg i stora mängder, och vilken någon gång, fast hon inte tar illa upp detta, blir utsatt för att man lägger ett ägg av krita bland de övriga.

'Antingen är det Goethe eller djävulen själv', yttrade jag till Wieland, som satt mittemot mig vid bordet. 'Båda delarna', gav mig denne till svar, 'han har i dag åter djävulen i kroppen, då är han som ett föl, som sparkar framåt och bakåt, och man gör väl i att icke komma honom för nära'.»

Gleim gladdde sig utomordentligt åt detta skämt, likaså Wieland, ur vilkens mun jag likaledes har erhållit bidrag till vad här berättats.

Skalden Gleim (1719—1803), den godhjärtade människan, utövade som bekant en uppoftande hjälpsamhet mot yngre personer, som han ansåg äga talang.

J. Falks bok om Goethe har fått namn om sig att vara tillförlitlig.

Under sin långa ministertid kom Goethe att få anseende som en av Tysklands större sevärdheter. Han fick ständigt mottaga uppvaktningar av främlingar, och ibland samlades i hans mottagningsrum en hel skara sådana, vid andra tillfällen var det någon ensam resande, som lyckats få företräde. På det hela taget var han långtifrån glad över dessa nyfikenhetsbesök, som upptogo hans dyrbara tid; och då han slutligen hade funnit, att hans yttranden ej sällan misstolkades, blev han ytterst försiktig i sina uttalanden. Han visade sig därför ofta stel, fåordig, nästan frånstötande. Men kommo däremot personer med introduktionsbrev från någon av Goethes vänner eller sådana, som han fann sympatiska eller av vilka han märkte sig kunna inhämta något för honom intressant, så blev han älskvärdheten själv. Det finns exempel på att en ung konstnär, som var på återresa från Italien, eller ett par unga, anspråkslösa studenter, som varit nog djärva att anmäla sig hos Goethe, fingo ett dylikt mottagande. I regel slutade audiensen, om den besökande hade vunnit Goethes behag, med en inbjudning till middag, och sammanvaron kunde då någon gång utsträckas till sent in på kvällen. Det blev för den besökande ett minne för livet.

Det finns i brev, dagböcker och memoarer bevarade ett mycket stort antal berättelser om dylika besök hos Goethe, och i dessa finner man de mest olika omdömen om hans gestalt, utseende och

sätt att föra sig. Somliga funno honom jämförelsevis tidigt rätt åldrad, andra ännu i hans sista år förvånansvärt kraftig och spänstig, somliga skildra honom som stel, fåordig, apatisk, andra såsom älskvärd, glättig, språksam. Men de flesta kunde ej undgå att känna sig imponerade av hans personlighet.

Svenskar, som ha gjort honom sin uppvaktning, äro Carl Gustaf von Brinkman, H. G. Trolle-Wachtmeister och Bernhard von Beskow.

Franz Grillparzer.

Grillparzer, Österrikes store diktare, berättar i sin självbiografi om sitt besök hos Goethe den 29 september 1826. Av hans utkomna dramer kände denne blott die Ahnfrau och Sappho. »Mot aftonen gick jag till Goethe. Jag fann i salongen ett tämligen stort sällskap, som väntade det ännu ej synliga geheimerådet.

Äntligen öppnades en sidodörr, och han själv inträdde. Svartklädd, med ordensstjärna på bröstet, rak, nästan stel hållning, trädde han ibland oss såsom en monark, som gav audiens. Han talade ett par ord med den ene och med den andre, och kom slutligen även till mig, som stod på motsatta sidan av rummet.

Jag tillstår, att jag med en ytterst obehaglig känsla återvände till mitt hotell. Icke som om min fåfånga hade blivit sårad, Goethe hade tvärtom behandlat mig vänligare och uppmärksamare, än jag hade väntat. Men att se mitt ungdomsideal, diktaren av Faust, Clavigo och Egmont som en stel minister gjorde, att jag föll ned från min himmel. Om han hade sagt mig grovheter och kastat ut mig genom dörren, hade det varit mig kärare. Jag ångrade nästan, att jag hade besökt Weimar.

Den 1 oktober 1826. Äntligen kom den ledsamma dagen med sin middagstimme, och jag gick till Goethe. Då jag trädde in i rummet, kom Goethe mig till mötes och var lika älskvärd och varm, som han nyligen hade varit stel och kall. Det innersta av mitt väsen började röra sig. Då vi gingo till bords och den man, som för mig blivit förkroppsligandet av den tyska poesien, grep min hand för att föra mig in i matsalen, kände jag mig åter som barn och brast ut i tårar. Goethe gjorde sig all möda att dölja min våpighet. Vid bordet satt jag bredvid honom, och han var glad och språksam. Vid avskedet uppmanade mig Goethe att nästa förmiddag återkomma för att låta avteckna mig. Han brukade nämligen av en därtill särskilt

anställd tecknare i svartkrita låta porträttera alla de besökande, som intresserade honom. Även mig kom denna ära till del.

Den 2 oktober 1826. Då jag inställde mig nästa förmiddag, var konstnären ännu ej ankommen. Man visade mig därför till Goethe, som gick fram och tillbaka i sin trädgård. Nu vann jag klarhet rörande hans stela hållning mot främlingar. Ålderdomen hade ej spårlost gått honom förbi. . . .

Att se honom i sin naturliga ställning, klädd i lång nattrock och en skärmössa på den vita hjässan var något oändligt rörande. Han såg till hälften ut som en konung, till hälften som en fader.»

Jean Paul Richter.

Ur ett brev från Jean Paul Richter till Christian Otto av den 18 juni 1796 (Jean Paul var då 33 år och på besök i Weimar. Den 17 åt han middag hos Goethe): »..... Icke heller skall jag mera ängsligt bocka mig för någon stor man utan blott för en dygdig. Likväl kom jag med ängslan till Goethe. Fru von Kalb och flere med henne utmålade honom som helt och hållet kall och likgiltig för alla människor och saker på jorden. Fru von Kalb sade: 'Han beundrar ingenting mera, icke en gång sig själv. Varje ord är is, särskilt mot främlingar, vilka han sällan lämnar tillträde; han har något stelt, riksstadsborgerligt-stolt i sitt uppträdande; blott konsten är ännu i stånd att värma upp hans hjärtnerver.' därför bad jag Knebel först som genom en mineralbrunn petrificera mig och förse mig med ett hårt skal, på det att jag måtte kunna visa mig för honom i det fördelaktiga ljuset av en staty. Fru von Kalb rådde mig att visa mig helt och hållet kall och självmedveten. Jag gick dit utan värme, blott av nyfikenhet.

Hans hus imponerar. Det är det enda i Weimar i italiensk smak, ett Panteon fullt av bilder och statyer. En ångestkänsla pressar bröstet.

Slutligen träder guden fram: kall, enstavig, uttryckslös. Knebel säger: 'Fransmännen tåga in i Rom!' — 'Hm', säger guden. Hans gestalt är kraftig och eldig, hans öga ett ljus.

Men slutligen uppeldades han ej blott av champagnen utan även av samtalet om konst, publik och annat; man var hos Goethe.

Till slut föreläste han för oss — d. v. s. han spelade för oss en otryckt härlig dikt (Alexis und Dora), varvid lågorna slogo fram

genom isskorpan, så att han tryckte den entusiastiske Pauls hand (mitt ansikte var entusiastiskt men ej min tunga — — —). Vid avskedet tryckte han åter min hand och bad mig återkomma.

Han anser sin diktarbana avslutad.

Vid himlen, vi vilja dock älska varandra!

Fru von Kalb säger: 'Han ger aldrig ett tecken till kärlek.' Hundra tusen saker har jag att säga dig om honom.»

Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister.

I dennes Anteckningar och Minnen, utgivna av Elof Tegnér (se dennes valda skrifter, del IV, sid. 29), läses följande skildring av hans besök hos Goethe:

» — — — — — Goethes sätt att vara rebuterade mig i början. Jag trodde mig se hos honom den deplacerade ämbetsmannamyndigheten förenad med den encenserade författarens egenkärlek. Men snart fann jag mig ha gjort honom orätt; hans tystnad bör tillskrivas en art hypokondri, uppkommen av känslan av den tomhet, som omger honom. Ty folket i Weimar är ej sådant, som jag lovade mig. Efter vår första och andra sammanvaro blevo vi rätt bekanta, och det var i synnerhet lyckligt för mig att två gånger vara hans granne vid bordet. — — — Jag har ännu aldrig sett ett huvud, som kunnat förlägnas vid Goethes. Du föreställer dig ej ett ansikte så manligt skönt, så utmärkt av elevationen, styrkan och snillet, eller en sådan blick, som ljungar ur hans stora, svartbruna ögon. — — — — —»

Bernhard von Beskow.

I första bandet av sina intressanta Vandringsminnen, utgivna 1833, berättar denne om sitt besök hos Goethe, vilket ägde rum i november 1819.

»Ankomna till Weimar dröjde vi naturligtvis icke att avlämna de brev vi fått av friherrinnan von Helvig till Goethe. Följande morgonen emottogo vi även ett bud från honom, att hans excellens önskade se oss klockan 11 på förmiddagen. Ehuru mycket jag längtat efter denna, som jag tyckte, i min levnad märkliga stund, fann jag mig dock ganska förlägen för en tête à tête med Goethe.

Det var likväl, som om vi kommit i en annan värld, då vi inträdde i hans boning, och jag glömde alla småaktiga tankar för att

betrakta, vad som omgav mig. Förstugan och trapporna voro prydda med bilder efter antika mönster. Framför ingången till Goethes rum står med stora bokstäver de gamles hälsning: Salve! Vi väntade några ögonblick i ett förmak. På borden syntes antiker och vaser, och väggarna pryddes av tavlor och handteckningar, varibland några av honom själv. Dörren öppnades, och Goethe trädde in. Han emottog oss med den mest förekommande artighet, och sedan vi tagit plats, fortsattes konversationen mest över litterära ämnen och teatern. Varje märkligare tilldragelse inom litteraturen i alla Europas länder är honom bekant, han följer med rastlös uppmärksamhet den intellektuella utvecklingens momenter, och med rätta sjunger om honom Oehlenschläger:

Lik Tiden han sit store Øie vender
Paa alt der lever og udvikler sig.

Vid hans första anblick tycker man sig se en konung av naturen. I sin ungdom var han en Apollo i skönhet; nu har hans anlete, den majestätiska pannan, den eldiga örnblicken och den på en gång stolta och milda härskarminen, antagit uttrycket av ett vördnadsbjudande Jofurshuvud. Hans resliga gestalt är endast lindrigt böjd av åren, och fastän han räknat sina sjuttio vintrar, synes han ännu uppfylld av ungdomens kraft och värma. I hans umgängessätt skönjes den fulländade hov- och världsmannen, upphöjd genom snillets överlägsenhet. Det ceremoniösa, förbehållsamma och ministerlika, som man anmärkt i hans väsende, äger sin grund i hans ställning, då han en mansålder varit i gemenskap med nästan allt, vad Europa äger stort och utmärkt, samt såsom Geheime-Stats-Minister innehar den högsta rang i staten, och detta sätt att vara harmonierar även med hans imposanta yttre. Långtifrån att vara tillgjort synes det vara honom alldeles medfött. Det är dessutom naturligt, att han mot de flesta, särdeles obekanta främlingar, endast med en viss försiktighet kan yttra sig, då han så ofta ägt tillfälle att se sina ord, stundom halvförstådda och vanställda, återgivna i resebeskrivningar och journaler. I övrigt är hans sätt att muntligen meddela sig lika klassiskt som hans stil. När man hör honom, igenfinner man hans poesi: en ren och klar världsåsikt, en värdighet full av behag, ett djupt lugn och en vänlig glättighet. Med lätthet övergår han från det ena ämnet till det andra, blandar,

innan han slutar, vanligen in en huvudreflektion, som sprider ljus över det hela, förbinder detta på ett behagligt sätt med det föregående och inleder därav något nytt samtalsämne. När vi togo avsked, sade han: Vi råkas hos mina barn i afton.»

Von Beskow stannade ännu en vecka i Weimar och beskriver i fortsättningen av sina vandringsminnen entusiastiskt sina vidare intryck från »der Musenhof».

Några andra uttalanden om Goethe.

Julen 1905 utkom en ny publikation: *Goethe-Kalender auf das Jahr 1906*, innehållande väl valda citat jämte några längre stycken om och av Goethe. Upplagan var 12.000 exemplar. Kalendern har sedan fortfarande utkommit år efter år, utom ett par av krigsåren, vilket ju visar, att den har sin publik.

Året 1909 utsände utgivaren exemplar därav till ett stort antal kända och ryktbara personer i Europa, skriftställare, konstnärer, vetenskapsmän, statsmän och andra, med anhållan, att de måtte meddela, vilket intryck de fått av Goethe och hans diktning. Många voro de svar, längre eller kortare, som inkommo på denna förfrågan, och dessa utgöra det huvudsakliga innehållet av årgången 1910. Naturligtvis voro de flesta svaren från tyskar och österrikare.

För en Goetheintresserad är denna samling uttalanden ganska intressant. Blott ett av svaren, och detta från en svensk, var något reserverat. Tolstoi uttalade sitt tack för kalendern, som han med mycken behållning läst från början till slut, men avböjde att besvara frågan, de övriga sjöngo Goethes lov i alla tonarter. Tyskarna skattade honom naturligtvis högt som skald men i allmänhet ännu högre som levnadskonstnär, världsvis och folkuppfostrare. Man påpekar ej sällan någon av hans svagheter för att sedan så mycket starkare framhålla några av hans förtjänster. »Vad vore Tyskland utan Goethe?» är ett uttryck, som mera än en gång förekommer. Eget nog innehöllo svaren från icke-tyskar de mest superlativa lovorden.

Paolo Mantegazza, Italien.

Paolo Mantegazza skrev: »Goethe a été le Dieu de ma première jeunesse, son Faust a été ma bible, et il m'accompagnait partout. — — — — — Goethe a exercé sur le développement de ma pensée et de mes sentiments une influence très grande. Il représente pour moi l'homme parfait, l'homme qui a réuni la beauté

physique, le génie et l'équilibre harmonique de toutes les plus belles énergies de la nature humaine.

J'adore Goethe comme un Dieu, je l'aime comme un ami.»

Jules Claretie, Paris.

Goethe est peut-être le cerveau le plus puissant que la littérature ait produit. — — — Shakespeare a plus d'imagination et de poésie; il n'a pas cette profondeur scientifique de l'auteur de tant de chefs-d'œuvre si variés. — — —

Faust est la lecture de notre maturité comme Werther fut celle de notre jeunesse — — —. Tout le monde aujourd'hui est son Eckermann. Il lui manque une vertu: le Rire — parce que, disait l'incomparable Rabelais, »le rire est le propre de l'homme.»

Méphistophélès ricane: Molière dirait qu'il ne rit pas. Mais il a le génie de l'Ironie.

Em. Verhaeren, Ostende.

Goethe, esprit complexe, comme un génie du Nord, esprit lucide, comme un génie du Midi, est à mes yeux, grâce à cette double caractéristique, le premier en date des esprits européens. Son influence, au fur et à mesure que l'Europe travaillera à sa synthèse, grandira donc inévitablement.

Tre svenskar ha lämnat svar på denna rundfråga: Strindberg, Vitalis Nordström och Ellen Key.

Strindbergs anförande var den uppsats om Goethes ockultism, som står att läsa i *En blå bok*, band 3.

Vitalis Nordström.

Vitalis Nordström svarar *i hela svenska folkets namn*, rätt vidlyftigt, men erkänner dock, att han har små förutsättningar för ett sådant uttalande.

»Goethe var, är och skall bli för oss svenskar aldrig något annat än ett föremål för den högsta beundran men aldrig en stämma för vår själ.»

»Det finnes hos oss en moderiktning, som yttrar sig som Goethedyrkan. Denna skulle ej komma att te sig angenämt, om sminket

avtvättades. I alla händelser ändrar denna uppfattning icke på något sätt den allmänna svenska stämningen, som kom till uttryck redan hos Tegnér.»

Av vad vår frejdade filosof här för övrigt yttrat tyckes framgå, att Tegnér's karakteristik av Goethe (se sidan 62) ej varit utan inverkan på hans uppfattning. — — — — »Vi beundra», slutar han, »kanske ingen högre än Goethe, men vårt inre beröres starkare av andra tyska män såsom Kant, Nietzsche och Bismarck.»

Ellen Key.

»Jag ser i Goethe den högsta och rikaste inkarnationen av en världsåskådning, vilken jag tror vara den religion, som en gång skall avlösa kristendomen.

Vad beträffar hans arbetens verkan på avstånd, så är jag övertygad om att hans ord en gång skola insugas av mänskligheten, såsom det nu är fallet med bibelns ord.»

Några andra uttalanden om Goethe av svenska författare.

Johan E. Rydqvist.

Rydqvist skriver i sin av Svenska Akademien prisbelönta skrift: »Framfarna dagars vittra idrotter»: »Få kunna utom Goethe i tankens slutenhet och plastiska bestämdhet mäta sig med de gamle. Goethe är naiv som hellenen; han kan också vara svärmande, ja, ursinnig i kärlek, jättelik i tankens flykt. Så rik, så mångfaldigt skiftande, måste han utöva ett stort välde, och han har så gjort, men kanske minst i sitt fädernesland.»

Erik Gustaf Geijer.

I dennes *Minnen* (Upplaga 1834, sid. 17) läser man följande: »I synnerhet fyra författare ha på mig övat ett stort och evärdligt inflytande: Rousseau och Schiller, Shakespeare och Goethe, de förra under den tidigare perioden av mina läroår, de senare under den senare — det vill säga till min dödsdag. I synnerhet har den sistnämndes verkan på mig varit omätlig; och med skäl kan jag säga, att jag av ingen människa lärt mer.»

Oscar Levertin.

Levertin avslutar sin utmärkta essay *Goethes föräldrar* med dessa ord: »Så förena sig hos Goethe de båda mest genuina motsatserna inom den tyska världen (Nord- och Sydtysklands olika folkkaraktärer) — i förädlad form återstråla båda ur hans väsen, och även ur denna rent nationella synpunkt är han *den tyska kulturens störste son.*»

Gustaf Fröding.

I Mauritz Hellbergs tämligen nyttkomna Frödingsminnen läses (sid. 211): »Fröding älskade och beundrade Heine, Byron och Burns, men 'Goethe, den vise, den stolte, den rike, den gode — Wolfgang-Apollon', som han i ett brev till mig en gång betecknat denne, stod för honom högt över alla andra. Allt, vad Fröding ville vara, hade Weimarolympiern varit. Hos honom hade han i elementär ursprunglighet och enkelhet funnit uttryck för sin egen själ.»

Tegnér och Goethe.

I förteckningen över Tegnér's efterlämnade boksamling, som såldes på Stockholms bokauktionskammare med början lördagen den 20 november 1847, är Goethe mycket väl representerad. Utom andra arbeten av denne finner man de åtta banden »Goethes Schriften» av 1790, den första av skalden själv utgivna upplagan av hans samlade arbeten, och även de året 1800 utgivna sju banden »Neue Schriften», innehållande vad han diktat under de mellanliggande tio åren. Senare har Tegnér skaffat sig »Goethes Werke, vollständige Ausgabe letzter Hand», band 1—55. Enligt auktionskatalogen vöro samtliga dessa verk försedda »med Tegnér's egenhändigt skrivna namn i varje band».

Tegnér var utan tvivel ganska beläst i Goethe, om än hans motvilja mot tyska språket kanske i någon mån trädde hindrande i vägen för hans intimare närmande till denne. På många ställen i sina tal citerar han »den store Goethe», såsom han ej sällan kallar honom, men då vanligen i största korthet.

Han har blott översatt en av Goethes dikter, nämligen Prometheus, och efterbildat en annan, Floden. Dock kan man här och var finna spår av honom i Tegnér's diktning, såsom i början av Nattvardsbarnen, där en reminiscens av Reinecke Fuchs är påtaglig.

Att han emellertid hade en särdeles hög uppfattning av Goethe, visar han i sin storartade hyllning åt Oehlenschläger vid magisterpromotionen i Lund 1829, då han vände sig till den närvarande skalden med orden:

»Skaldernas Adam är här, den nordiske sångarekungen,
tronarvingen i diktningens värld, ty tronen är Goethes.»

Men blott en gång ägnade han åt honom en grundligare karakteristik, nämligen i sin tillägnan till Franzén i dikten Kronbruden, som tillhör hans senaste diktning; den påbörjades 1841, efter tillfrisknandet från hans sinnessjukdom, och fullbordades under hans sista levnadsår.

»Jag gått mig trött i Goethes pelargångar,
 hur präktigt, hur förnämt är allting där!
 Det ambra är och rosendoft, som ångar,
 naturen där sin kröningsmantel bär,
 och konst, en prisma, ställd på höjden, fångar
 var stråle opp och alla former lär,
 blott ej hans egen. Men — mitt hjärta glädes,
 skald ser jag överallt fast mänskan ingenstädes.

Dock — djup är Faust, och hur Tasso glöder!
 Hur varm Ottilia, innerlig Mignon!
 Förstånd från Norden, känslor ifrån Söder
 försmälta skönt uti hans gudasång.
 Var hjärtat älskar, hjärtat glädes och blöder,
 där har den väldige sin stilla gång.
 I vetenskap som konst vi ständigt möte
 i spetsen av sin tid den blott för lugne Goethe.»

Dessa två strofer påminna något om stanser i sången vid Svenska Akademiens femtioårsdag; och om man undantar uttrycken: »Jag gått mig trött» och »fast mänskan ingenstädes», finner man här nära nog sublimes uttryck av beundran för skalden Goethe.

Tegnér manar således fram skalden i all sin storhet — den väldige —, men bakom Goethes gudasång, hans djup, hans glöd, hans innerlighet finner han människan Goethe kall och känslolös. Allt det sköna var snillrikt, skickligt utarbetat, en konst för konstens skull. Goethe har ej gjutit sin egen själ in i dikten! Goethes tillkämpade lugn harmonierade icke heller med Tegnér's eget själstillstånd — »Hos store Byron var det annorlunda, hos Ariost och Schiller ävenväl.»

Det är ej lätt att säga, under vilken tid av sitt liv han kom till denna värdesättning av Goethes personlighet. Kanske möjligen så sent som under sin vistelse i Schleswig? I Tyskland var vid denna tidpunkt en dylik uppfattning mycket vanlig. — Eller var den blott uttrycket för ögonblickets sinnesstämning?

I diktens fortsättning ger Tegnér kraftigt luft åt sin ovilja.

»Hur skulle *det* i sången leva kunna,
 som aldrig levat i din egen håg?

En jungfru sångmön är och ej en nunna,
 som tror och känner, vad hon aldrig såg.
 Den luftgestalten må vi andra unna,
 mig är hon vidrig, tillgjord, skev och låg.»

Här hade tydligen Tegnér råkat på villospår. Om det någonsin i världen funnits en skald, vilkens diktning stått i oupplöslig, innerlig överensstämmelse med diktarens eget jag, så är det Goethe. Och hur förvånad skulle han ha blivit, om han hade fått veta, att bortåt hundra år senare (på samma gång som Goethes anseende som skald ytterligare tillväxt) denne av den intellektuella delen av den stora tyska nationen skulle komma att sättas högre som människa än som skald, högst av alla representanter för tysk kultur, högre än Luther och Fredrik den store!

Emellertid ser man i den sista, nyutkomna Tegnér-supplagan, band 9, kommentar till dikterna å sid. 625, att skalden ångrat sitt utfall mot Goethe. Under titeln »Amende Honorable till Goethe» skrev han:

»Nej, jag gör dock orätt, ty det slog
 ett varmt, ett väldigt hjärta hos begärens,
 Korinhibrudens skald och Bajaderens,
 som all sin konst blott av naturen tog.»

Något så när samtidigt som Tegnér skrev sin tillägnan till Franzén (året 1842), utgav Atterbom en skrift: »Några ord om Goethe. Med anledning av Israel Hwassers bok: Om äktenskapet», vilken finnes intagen i hans »Litterära Karakteristiker», band 2. Atterbom visade sig här som en stor Goetheentusiast och uppskattade honom lika högt som människa och som skald. Han tog honom här varmt i försvar för hans förmenta religions- och äktenskapsfientlighet.

Men för att nu återkomma till Tegnér så har dennes ovan omtalade karakteristik säkert utövat ett betydande inflytande på många svenskars åsikt om Goethe. Se t. ex. Vitalis Nordströms uttalande (sid. 59).

Som en avslutning på denna lilla uppsats må anföras, vad Böttiger berättar i sin levnadsteckning: »Kvällen före sin död överfölls Tegnér av en lätt yrsel och fantiserade då över Goethe, som han tyckte vara sin landsman och härstamma från Värmland.»

Svenska språket och svenska litteraturen voro för Goethe fullständigt främmande. Han fick dock av fru v. Helwig i manuskript mottaga några sånger i hennes tyska översättning av Frithiofs Saga, vilka vunno hans bifall. Han meddelade i *Über Kunst und Altertum* innehållet av dessa och nämnde som författare »der geniale Tegeneer(!)». Han uttalade den önskan, att det måtte förunnas denne att snart fullborda detta sitt verk, och att den värdiga översättarinnan sedan måtte göra dikten i sin helhet tillgänglig på tyska.

Brinkman och Goethe.

Av alla svenskar torde Carl Gustaf von Brinkman — under sin långa vistelse i Tyskland skrev han sitt namn Brinckmann — vara den, som mera än någon annan kommit i personlig beröring med Goethe. Då han i februari 1798 förflyttades från sitt legationssekreterarskap i Berlin till samma befattning i Paris, tog han vägen över Weimar, försedd med introduktionsbrev till Goethe från herr och fru Humboldt. Goethe fann behag i hans livliga konversation och hans gedigna bildning, mottog honom vid upprepade tillfällen,¹⁾ därav en gång på middag, då Brinkman till sin utomordentliga förtjusning blev placerad mellan de båda unga skaldinnorna Karoline von Wolzogen och Amalie von Imhoff. På hans önskan gav Goethe honom några vänliga rader med till Schiller i Jena, vilken Brinkman gjorde ett besök.

Brinkman har, såvitt jag kunnat utröna, ej meddelat någon skildring av sitt besök i Weimar; däremot finns ett och annat härom att läsa i Schillers och Goethes brevväxling. Rätt lustig är Schillers karakteristik av honom i brevet till Goethe av den 20 februari: »Då jag någon tid levat nästan fullständigt avlägsnad från ljudet av mänskligt tal, så var den livliga språksamheten av vännen, som i går överbringade Edert brev, ganska uppfriskande och glädjande. Det är överhuvud underhållande att träffa på en läsare och att höra sina egna och andras idéer återgivna, om än i modererad form. — — — Det är eget, hur vid ett visst litteraturtillstånd framalstras ett sådant släkte av parasiter eller hur ni vill kalla dem, vilka skaffa sig en viss existens genom det, som andra producerat, och utan att på något sätt utvidga konstens eller vetenskapens områden eller göra dem rikare dock bli till nytta genom att bland allmänheten sprida det, som redan finns, föra idéerna från böckerna ut i livet och

¹⁾ I Goethes Tagebücher februari 1798 finns antecknat:
d. 18 — Früh Hr von Brinkmann.
d. 20 — Hr von Brinkmann und einige Freunde zu Mittag mit mir.
d. 22 — von Brinkmann mit einigen Freunden abends zum Tee. *

liksom vinden och vissa fåglar sprida fröna hit och dit. Dessa mellanlöpare mellan skriftställare och publiken måste man verkligen hålla mycket i ära, ehuru det kunde vara farligt att förväxla dem med publiken. För övrigt har vår härvarande vän en fin uppfattning; och med sin lust att resonera synes han mig förena en sann känsla, därtill en särskild smidighet att finna sig till rätta i främmande saker och att tillägna sig dem.»

Härpå svarade Goethe den 25 februari: »Vår svenske vän, som Ni har skildrat förträffligt, har jag övertalat att stanna kvar hos mig även i morgon. Våra fruntimmer i Weimar behöva just en främmande personlighet av hans slag, och jag kan gärna unna dem detta, då de eljest ha så små tillfällen till glädje.»

Dessa och andra uppgifter om Brinkmans och Goethes mellanhavande återfinnas i Goethe-Jahrbuch för året 1896 (band 17), i vilken bok även är införd deras brevväxling, bestående av tre långa brev av Brinkman och två korta av Goethe. Dessa Brinkmans brev, förvarade i Goethe- und Schiller-Archiv, ha tydligen ej blivit mycket uppmärksammade hos oss; men de sakna ingalunda sitt intresse.

Den, som ej känner till Brinkmans sätt att författa sina epistlar, måste förvånas över den fria öppen hjärtighet, som i dem kommer till uttryck mot en person av Goethes betydande ställning i kulturen och i samhället. Man finner i dem intet av diplomatens väl avvägda framställning. Brinkman skrev nämligen sina långa intima brev med en oerhörd snabbhet. Hans tyske biograf Varnhagen von Ense nämner såsom något alldeles enastående hos honom »sein unerschöpflicher Redefluss und seine noch staunenswürdigere Schreibseligkeit» — — — »Zwanzig, vierzig und mehr Blätter in einen Brief zu verschreiben, war für Brinkmann eine Kleinigkeit». Man märker också i hans ifrågavarande brev, hur pennan fått löpa efter ögonblickets ingivelser, säkert utan ett ögonblicks vila, ända tills han fann sig föranlåten att sluta med att uttala sin förskräckelse över skrivelsens »oblyga längd». Att han ej givit sig tid att ögna igenom vad han skrivit, märkes även tydligt nog på hans stavfel m. m. Som vanligt i hans brev, sparade han ej heller här på understrykningar. —

— Man bör även ha i minnet, att Brinkman, vilken som skald icke var av någon större betydelse, dock i avseende på formen, såväl i vers som prosa, var, då han bemödade sig, den erkände mästaren.

Han skrev med lätthet formfulländade vers såväl på svenska och tyska som på engelska och franska. Men han gjorde skillnad mellan vad han skrev i ett förtroligt brev och vad som var ämnat att tryckas, och en gång blev han mäktat vred, när han erfor, att man i en litterär tidning, honom oåtspord, avtryckt en av hans intima epistlar. Om sin begränsning som skald var han starkt medveten, och alla diktsamlingar, som han lät trycka, voro uteslutande bestämda att utdelas till vänner. —

Det första av dessa Brinkmans brev är dagtecknat Paris den 29 november 1799 och utgör en tacksamhetskrivelse till Goethe. Han är nog djärv att sända sina Elegier. »En svensk diplomat, som i Paris gör och låter trycka tyska verser, är dock egentligen ett så egendomligt fenomen, att det urskuldar mycket», skriver han. »Jag har kanske icke i hela mitt liv njutit så sköna och lyckliga dagar som de få, som jag på min hitresa tillbragte hos Eder; och jag vänder sedan mitt ansikte mot Weimar, såsom judarne vände sig mot Jerusalem, med en andäktig bön». För övrigt innehåller brevet uttalanden om franska förhållanden, vilka alls icke voro i Brinkmans smak. Hans postskriptum är rätt kostligt: »Alex. Humboldt ist in Cumana in Südamerika glücklich angekommen, hat sich ein Haus und 2 Negerinnen(!) gemiethet und scheint glücklich und vergnügt.»¹⁾

Det andra av hans brev är ännu längre än det första, nämligen 4 trycksidor, och daterat Berlin den 14 oktober 1803, alltså från hans sista vistelse i Tyskland. Han uttrycker däri sin glädje att ha sluppit från Paris, där han i högsta grad vantrivts. Till Weimar hade han längtat som förbundsfolket till Jerusalem, men då en förflyttning dit icke vore för honom tänkbar, hade han åtminstone icke lämnat något ogjort för att komma ifrån den franska överkulturens brännande sandöken. — »Zum grossen Skandal meiner jungen Freunde in Norden, welche eine armselige Uebersetzung alles reinmenschlichen Lebensgenusses ins *Französische* für den Gipfel der Kultur ansehen. Durch diese falsche Stimmung gehen wir arme *Schweden* dann auch allmählig zu Grunde, so wohl in Rücksicht der sittlichen, als der litterarischen Ausbildung. Unserer Sprache und unsern Charakteranlagen zum Trotz, die alle unverkennbar *urdeutsch* sind, bemühen wir uns unablässig, jene verächtliche Travestirung

¹⁾ I alla här anförda citat av Brinkman är hans ortografi noga följd.

unsrer bessern Eigenthümlichkeit zu vollenden; und es ist nicht zu leugnen, dass ja einige unserer vorzüglichsten *Skarrons*(!), under denen Gustav III oben ansteht, hiebei wirklich eine Art von Talent gezeigt haben. In meinem Vaterland habe ich mich wohl gehütet, den Unwillen hierüber nur im mindesten zu verrathen, denn hierüber verstehen unsre *guten Köpfe* — und deren haben wir wirklich recht viele — keinen Scherz».

»*Sie* könnten, wenn es darauf ankäme, den *Vollär*(!) *konstruieren*, ja ihm selbst die prismatische Strahlenbrechung seines esprit erst verdeutlichen, statt dass der alte Sünder, wenn er auch noch ein halbes Jahrhundert *citoyen de Potsdam* geblieben wäre, nicht Eine Zeile vom *Faust* kapirt haben würde. — Bei den Franzosen ist es überhaupt merkwürdig, wie sehr sie den *esprit allemand* gern *en masse* betrachten; und selbst der geistreichen *Stael*, die sich doch bis auf einen gewissen Grad aus dem Französischen *losgedacht* hat, konnte ich schwer genug begreiflich machen, dass kein Volk, und keine Literatur so viel *Individuen* hätte, als die Deutschen. Da ich freilich nicht den Mut hatte, das ganze Kapitel *sur la literature allemande* in ihrem Manuskript durchzustreichen, so musste ich mich wohl begnügen, ihre Musterrolle der so genannten deutschen Poeten, etwas abzukürzen» — — — — — »Indessen weiss die *Stael* immer noch mehr von unserer Literatur, als die meisten Deutschen aus der vornehmen Welt.»

Detta uttalande om *Madame Staël*, vilket synbarligen tillkommit utan den ringaste avsikt från *Brinkman* att vilja framhålla sig själv, visar — vad som också förefaller helt naturligt —, att denne framstående kännare av tysk kultur och litteratur under sin och *Madame Staëls* trägna sammanvaro vid svenska legationen ovillkorligen måste ha utövat ett betydande inflytande på hennes åsikter om Tyskland, särskilt i hennes arbete *De la littérature*, men varför icke även i hennes senare, mera betydande arbete *De l'Allemagne*? —

Då det blivit sagt, att vår tids Goethebeundran på visst håll överdrivits till den grad, att den nära nog övergått till en religion (vilken t. o. m. lär i flera avseenden ha utövat skadliga verkningar), så kan det vara av intresse att i samma innehållsrika brev finna ett uttalande, som visar, att nämnda »Goethekult» åtminstone icke är en nyhet för våra dagar. Stavningen är fortfarande *Brinkmans*.

»Der ächte *Götheanismus* pflanzt sich hier (d. v. s. i Berlin) all-

mählig wie eine unsichtbare Kirche fort, deren Mitglieder wohl allein als das wahre Salz der geschmackloseren Masse betrachtet werden müssen. *Ich* bin wenigstens so glücklich nur mit *Glaubensverwandten* in vertrautern Verbindungen zu leben, und ich kann mir nicht vorstellen, dass *Sie* irgendwo inniger *geliebt*, und warum nicht? *andächtiger angebetet* worden, als in einigen dieser schönen Zirkeln».

Mera starkt har väl aldrig en Goethebeundran, som nära nog övergått till religion, blivit pointerad. Och dock torde denna Brinkmans Goethedyrkan — lika litet som all den dyrkan, som ända från Werthertiden till våra dagar från flera håll ägnats Goethe, — icke ha varit annat än den dyrkan, som i allmänhet ägnas en högt älskad och beundrad person. Den innebär lika litet som den Hero-worship, som Carlyle frammanat, det minsta spår av den kult, den tillbedjan, som forntiden ägnade sina halvgudar eller katolicismen sina helgon. —

Hur överdrivna Brinkmans utgjutelser möjligen kunna förefalla, är det likväl, med kändedom om hans alltigenom gedigna och hedervärda personlighet, absolut uteslutet, att dessa hans uttalanden skulle innebära annat än hans verkliga meningar och känslor vid det tillfälle han nedskrev dem. I hans natur fanns ett starkt livsbehov att skänka de personer han skattade högt ett övermått av beundran och även, när tillfälle gavs, uttala denna sin beundran med de starkaste uttryck. Han tillvann sig under hela sitt liv aktning och tillgivenhet från alla dem, med vilka han kom i närmare beröring. Varnhagen von Ense slutar sin intressanta, mycket sympatiska Brinkmansbiografi, där dock ingalunda hans svagheter och egenheter lämnats obeaktade, sålunda: »Sein Andenken wird allen, die ihn gekannt, teuer bleiben. Er hatte ein edles Herz, einen regen, aufstrebenden Geist, die treuste Gesinnung; seine Schwächen selbst waren liebenswürdig.» —

Goethes svar på Brinkmans båda brev voro särdeles vänliga, men betydligt kortare. Det första slutar: *Éw. Hochwohlgeb.*

ganz gehorsamsten

Diener

J. W. v. Goethe.

Den 15:de maj 1804 skickade Brinkman ett tredje brev till Goethe på samma gång som sina samma år i Berlin tryckta »Gedichte, Erstes

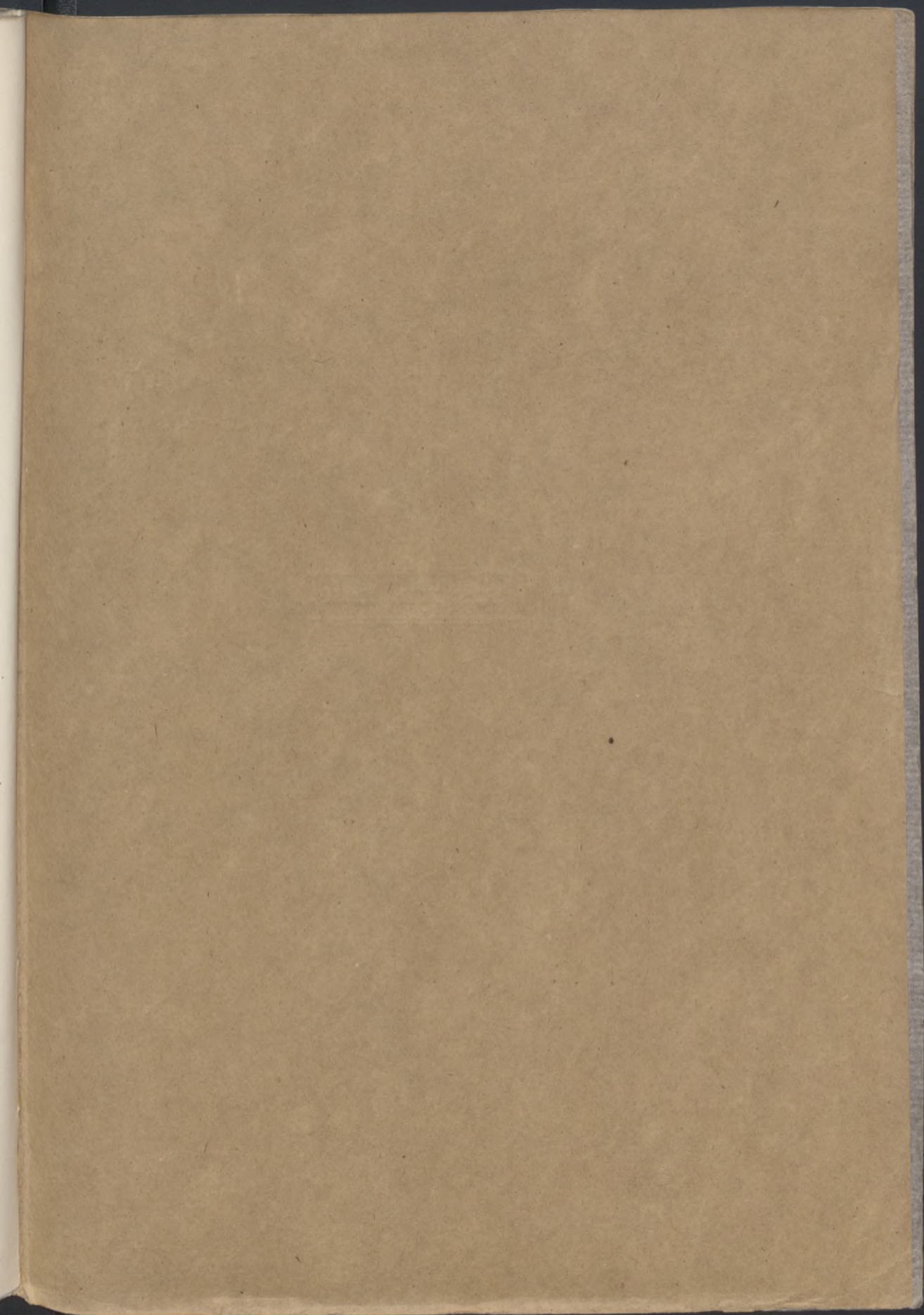
Bändchen», som han tillägnat Goethe medelst en längre hyllningsdikt på klingande ottave rime. »Empfangen sie daher dies Büchelchen nur als ein Opfer meiner tiefsten Ehrfurcht, und der unerschütterlichen, herzlichen Ergebenheit, die ich Ihnen gewiedmet habe, seit ich die schönsten und genussreichsten Stunden meines Lebens dem wohlthätigen Zauber Ihrer Muse verdanke».

Sedan han med verklig blygsamhet uttalat sig om sin diktning, fortsätter han: »Ich schmeichle mir indess mit der Hofnung, dass Sie wenigstens mit den patriotischen *Gesinnungen* zufrieden sein werden, die meine Zueignung enthält. Sie finden, dass ich als Politiker, Filosof und Literator meiner enthusiastischen Vorliebe für Deutschland gleich treu bleibe, und wenn *dies* ein Vorurtheil ist, so muss es wenigsten bei jedem Bewunderer *Göthens* eben so natürlich wie verzeihlich scheinen».

Brinkman var, när han skrev detta, 40 år. Han hade vistats sin mesta tid i Tyskland och hade där förvärvat sig den höga bildning, som utmärkte honom. Han hade kommit i beröring med en stor del av Tysklands utmärktaste personligheter. Hans höga värdesättning av Tyskland är därför lätt förklarlig. Sedan han flyttat över till Sverige och hans direkta förbindelse med de tyska vännerna nära nog upphört, förblev dock hela hans långa liv igenom hans förkärlek för Tyskland och hans beundran för Goethe oförändrad.

INNEHÅLL.

	Sid.
Förord	3
Schück och Goethe.....	6
Goethes ungdom	9
Stella	17
Goethe i Weimar.....	23
Wilhelm Meisters Lehrjahre.....	25
Die Wahlverwandschaften.....	32
Goethe som skald.....	34
Goethe och religionen.....	38
Goethe som människa.....	39
<i>Några uttalanden om Goethe av hans samtida.</i>	
Friedrich von Schiller.....	49
Christoph Martin Wieland.....	49
J. W. L. Gleim.....	50
Franz Grillparzer	53
Jean Paul Richter.....	54
Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister.....	55
Bernhard von Beskow.....	55
<i>Några andra uttalanden om Goethe.</i>	
Paolo Mantegazza	58
Jules Claretie	59
Em. Verhaeren	59
Vitalis Nördström	59
Ellen Key	60
Johan E. Rydqvist	60
Erik Gustaf Geijer.....	60
Oscar Levertin	61
Gustaf Fröding	61
—————	
Tegnér och Goethe	62
Brinkman och Goethe	66
—————	

PRIS KR. 2:50.

6000266293

Göteborgs universitetsbibliotek

